

Innhold:

DEN ØKONOMISKE POLITIKK

**FORURENSNINGSPROBLEMET
FRA SAMFUNNSVITENSKAPELIG
SYNSPUNKT**

**PERSPEKTIVER FOR
ØKONOMISK UTVIKLING**

**AREALUTNYTTING OG
GRUNNVERDI**

SVAR TIL T. SÆTRE

**INDUSTRITAKSERING FOR
FINANSIERING**

NORGE OG EEC

**NORSKE SOSIALØKONOMERS
FORENING**

SOSIALØKONOMEN

Redaksjon:

Anders Dedekam jr.
Leif Asbjørn Nygaard
Bjørnulf Sandberg
Åge Sørsveen (ansvarlig)

Redaksjonsutvalg:

Arne Amundsen
Erling S. Andersen
Svenn G. Andersson
Knut Elgsaas
Harald Fure
Kåre Gislvoll
Stein Hansen
Tore Lindholt
Svein Longva
Per Halvor Vale

SOSIALØKONOMEN

Utgitt av
Norske Sosialøkonomers
Forening

Utkommer med 10 nummer
pr. år og sendes gratis til
foreningens medlemmer.

Sekretariat:

Storgt. 26 IV
OSLO 1
Telefon 20 22 64

Abonnementspris kr. 50,—
pr. år. Enkeltnummer kr. 5,—

INNHold

DEN ØKONOMISKE POLITIKK	3
TRYGVE HAAVELMO: FORURENSNINGSPROBLEMET FRA SAMFUNNSVITEN- SKAPELIG SYNSPUNKT	5
LEIF ASBJØRN NYGAARD OG ODDVAR HAUGLAND: PERSPEKTIVER FOR ØKONOMISK UTVIKLING	11
TORALF SÆTRE: AREALUTNYTTING OG GRUNNVERDI — EN KOMMENTAR ..	16
LEIF A. NYGAARD: SVAR TIL T. SÆTRE	17
HARALD FURE: INDUSTRIKSETERING FOR FINANSIERING	19
NORGE OG EEC	
EEC OG NORSK ØKONOMI — EN KOMMENTAR	23
TILSVAR AV IVAR STUGU	25
TOR LINDHOLT: OM TOLLENS BETYDNING FOR EKSPORTEN	27
OLE DAVID KOHT NORBYE: EEC, UTVIKLINGSLANDENE OG NORGES EVENTUELLE MEDLEMSKAP I DE EUROPEISKE FELLESSKAPENE	30
POSITIVE REAKSJONER PÅ SOSIALØKONOMENS EEC-NUMMER	39
NORSKE SOSIALØKONOMERS FORENING	41

Manuskript med innledende resymé sendes Norske Sosialøkonomers Forening, Storgt. 26 IV, Oslo 1 (tlf. 20 22 64). Artikler, kommentar- og/eller debattinnlegg må være redaksjonen i hende senest den 10.de i måneden før utgivelsen.

Den norske Creditbank gir bedre råd.

Hva betyr dette?

Innenlandske banker som gjør bruk av DnC's ekspertise vet hva slagordet står for. De vet at DnC tilbyr førsteklasses rådgivning på mange områder: Finansieringer - verdipapirer - fondsforvaltning - valuta - remburs - inkasso m.m.

DnC formidler hvert år ca. 20.000 forespørsler fra inn- og utland. DnC har omkring 6.000 korresponderende banker over hele verden.

En lang rekke banker har nær kontakt med DnC og drar nytte av bankens know how.

Hvorfor? Ganske enkelt fordi de vet at

Den norske Creditbank gir bedre råd.

Den økonomiske politikk — status og revurdering

Etter et regjeringsskifte vil det være naturlig å vurdere mulige konsekvenser for den økonomiske politikk. Vi er ennå inne i etterdønningene fra skatteomleggingen, og det er etter alt å dømme for tidlig å gi en endelig konklusjon om den politikk koalisjonen førte. Enkelte trekk i den aktuelle situasjon kan likevel pekes på som et utgangspunkt for vurderingen av utsiktene fremover.

Den nye regjeringen vil ha en forholdsvis begrenset økonomisk politisk handlefrihet i den første tiden. En rekke saker er blitt forberedt av koalisjonen, og spesielt dersom det nå kreves en rask avgjørelse, vil nye retningslinjer vanskelig kunne innarbeides. I mange tilfelle kan også Regjeringen være bundet på litt lengre sikt. Koalisjonen hadde varslet en rekke tiltak og bestemmelser som vil gi økte utgifter for statskassen og trygdeforvaltningen. Når slike ytelser har vært lovet eller forespeilet, vil det være en politisk belastning for den nye regjeringen om reformene sløyfes eller utsettes, selv om dette kunne vært riktig ut fra en vurdering av den aktuelle situasjon i norsk økonomi.

Arbeiderpartiet vil neppe få anledning til å gjøre gjennomgripende endringer i den økonomiske politikk og legge fram et selvstendig opplegg før i forbindelse med statsbudsjettet for 1972. Dette vil i tilfelle skje til høsten, og tiden fram til da vil nok kreves til å forberede sakene. Det er for øvrig en ekstra komplikasjon at Regjeringen ikke har et flertall i Stor-

tinget bak seg. Forslag som vil bli nedstemt hvis de legges fram enkeltvis, kan imidlertid innarbeides i et samlet budsjettopplegg. Det kan lettere oppnås flertall for slike enkelte poster når Stortinget vurderer budsjettet som en helhet.

Et av de problemene Regjeringen vil bli nødt til å ta opp, er den særlig raske prisstigningen som vi er inne i. De prisdempende tiltakene som ble iverksatt ved årsskiftet, ser bare ut til å ha en begrenset og utsettende virkning. Vårens lønnsoppgjør vil på den annen side gi et nytt bidrag til prisstigningen. De lønnstilleggene som nå skal gis og som ble fastlagt ved forhandlingene i fjor, er langt større enn det som er vanlig for tillegg midt i en tariffperiode. Dessuten må ventes en rekke andre krav om inntektsøkinger fra så vel yrkesaktive som trygdede. Disse kravene kan isolert sett være berettiget, men innfrielsen av dem vil gi en fortsatt rask prisstigning. De er heller ikke forenlige med de planene som er trukket opp for den mer langsiktige utviklingen av norsk økonomi. Slik inntektsøking vil gi en langt raskere veksttakt i totalt privat konsum enn den som ble skissert i langtidsprogrammet for inneværende periode, hvor konsumveksten er vurdert i forhold til f.eks. investeringene.

Den prisstigningen som vi har hatt det siste året, er delvis en konsekvens av den måten skatteomleggingen ble gjennomført på. Ved overgangen til merverdiavgift ble det gitt en betydelig skattelettelse, trolig for at bare meget små grup-

per tilsynelatende skulle tape på omleggingen. I OECDs «Economic Survey» for Norge fra januar i år, pekes det således på at finanspolitikken ser ut til å ha vært for ekspansiv i 1970. Men i tillegg har det vært en betydelig stigning i importprisene, som har forplantet seg til norsk økonomi. I Statistisk Sentralbyrås «Økonomisk Ut-syn» for 1970 konkluderes det med at lønns- og prisstigningen var resultatet av en kombinasjon av uvanlig sterke prisdrivende krefter både i den indre og i den ytre økonomi. Videre sies her at den ekspansive budsjettpolitikken skapte et etterspørselsspress som bidro kraftig til lønnsglidning i arbeidsmarkedet og som i varemarkedene trakk prisene oppover fra etterspørselssiden.

Det har vært hevdet at statsregnskapet for 1970 vil være styrket med om lag en milliard kroner i forhold til budsjettet. Dette gir imidlertid ikke grunnlag for noen annen vurdering av den finanspolitikken som er ført. Presset i realøkonomien viser med all ønskelig klarhet at den offentlige sektor har ført en meget ekspansiv politikk. Flere forklaringer kan da gis på at statsregnskapet er styrket. For det første viser vanligvis statsregnskapet et større overskudd enn det er budsjettet med, blant annet som følge av at bevilgede midler ikke alltid blir utnyttet. Videre må en regne med at de inntektsberegninger 1970-budsjettet bygget på, var spesielt usikre på grunn av skatteomleggingen. Men den viktigste forklaringen kan likevel være at

blant annet den overekspansive finanspolitikken har gitt en meget sterk pris- og lønnsstigning, mens statsbudsjettet for 1970 ble laget ut fra forutsetninger om en mer normal utvikling. De fastlagte skattesatsene har derved gitt større nominelle statsinntekter enn ventet.

Enkelte tiltak er blitt iverksatt for å dempe etterspørselspresset. En viss innstramming ble gjort i tilknytning til statsbudsjettet for 1971, og ved årsskiftet ble dessuten erklært pris- og lønnsstopp, foruten at igangsettingen av enkelte av Statens bygge- og anleggsarbeider ble utsatt. Imidlertid ser det ikke ut til at disse tiltakene har betydd særlig meget. Etterspørselspresset i norsk økonomi er således ikke merkbart svakere nå enn for noen måneder siden. Det ser ut til at bestemmelsen om pris- og lønnsstopp bare har svake reelle virkninger, og de andre tiltakene er av meget begrenset omfang. Kanskje ville det vært både enklere og mer virkningsfullt om betalingsreglene for merverdiavgiften var blitt strammet inn, dette ville virket motsatt av faseforskyvningen ved skatteomleggingen.

På lengre sikt er det grunn til å regne med at de offentlige inntekter må økes betydelig. Selv om offentlig kjøp av varer og tjenester bare gis samme volumvekst som brutto nasjonalproduktet, må andelen av nasjonalproduktet regnet i løpende priser øke. Dette følger av at prisutviklingen for de varer og tjenester som kjøpes av den offentlige sektor, er raskere enn for nasjonalproduktet totalt, blant annet fordi en særlig stor del av de offentlige utgiftene er lønninger. Dessuten må det regnes med en betydelig volumvekst for offentlig kjøp av varer og tjenester i årene fremover. Det foreligger i dag krav om omfattende og kostbare standardhevinger i f.eks. undervisning og helsestell. Slike saker kan det

være bred politisk enighet om, selv om det ikke alltid er tilstrekkelig utredet hva kostnadene blir. Endelig må nevnes inntektsoverføringene, som ventelig også vil øke i årene fremover. Alt i alt vil således statsutgiftene øke meget betydelig. Noen tilsvarende automatisk øking av statens inntekter kan ikke ventes. Etter omleggingen av skattesystemet oppnås i mindre grad enn før at fastlagte skattesatser gir skjerpet progressivitet ved inflasjon. Det må derfor ventes en videre heving av skattesatsene i årene fremover.

En hovedårsak til den nåværende mangel på balanse i norsk økonomi, er at ytelsene gjennom folketrygden er økt meget sterkt. Slik øking er gitt uten at premiesatsene er økt tilsvarende, og den over-skuddsetterspørsel som derved ble skapt er heller ikke motvirket på annen måte. Det kan se ut til at opplegget av trygdesystemet ikke i tilstrekkelig grad er blitt vurdert ut fra den generelle økonomiske politikk. De økonomiske tilstrammingstiltakene som er gjennomført, er således trolig blitt mer enn oppveiet av den stadige vekst i trygdeytelsene. Trygdeytelsene er dels økt fordi satsene er blitt hevet, dels fordi ytelser gis til stadig større grupper. Nye krav må her ventes å gi fortsatt øking i utgiftene. Selv med den øking av medlemsavgiftene som nylig ble gjennomført, vil neppe inntektene i trygdesystemet være tilstrekkelige. Dessuten er det nå varslet nedsetting av den generelle pensjonsalder, dette må også gi en betydelig øking i utgiftene. Det må betales for trygdeytelser til gamle og uføre, og etter hvert må da den yrkesaktive del av befolkningen avstå en relativt større del av sin inntekt til de trygdede.

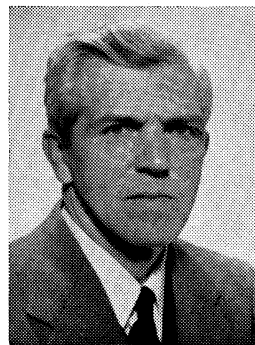
Ikke bare behovet for midler til løpende utbetaling tilsier at trygdepremiene nå heves videre. Ved

innføringen av folketrygdsystemet ble opprinnelig forutsatt at det skulle gjennomføres betydelige fondsopplegg. Disse fondene skulle gi en bedre kanalisering av investeringene, ved at en større del av kredittilgangen ville bli ført direkte gjennom offentlige institusjoner. Med den stadige øking av ytelsene er imidlertid ikke kapitaloppsamlingen blitt som forutsatt, og den heving av premiene som ble foretatt i tilknytning til 1971-budsjettet var begrunnet med dette. Men det er grunn til å spørre om trygdesystemets nåværende inntekter gir de ønskede fondsopplegg, og om hva premiesatsene må heves til i de nærmeste årene for å holde den ønskede oppsparing.

Resultatet av den ekspansive finanspolitikken og den raske økingen i trygdeytelsene er blitt en langt raskere vekst i det private konsum enn planlagt. I nasjonalbudsjettet for 1971 ble volumveksten for privat konsum anslått til gjennomsnittlig vel 5 pst. pr. år i perioden 1968—71, mot forutsatt 3,8 pst. pr. år i hele perioden 1968—73 i følge langtidsprogrammet. Det er oppstått et press i norsk økonomi, og i tiden fremover vil det være en hovedoppgave for den økonomiske politikken å skape en ny balanse. Politisk er det da kanskje lettest å holde tilbake på investeringene i en tid fremover, slik at privat konsum fortsatt kan gis en viss stigning. Men det ville kanskje vært mer tilfredsstillende om investeringene opprettholdes og de yrkesaktives konsum holdes tilbake. Det bør tas standpunkt til dette, slik at vi ikke får et fortsatt etterspørselspress med en kombinasjon av høyt privat konsum og store investeringer. Konsekvensen blir ellers et stort importoverskudd, og vi kan ikke regne med at vår utenriksøkonomi fortsatt vil bli reddet av høye frakttinntekter.

Forurensningsproblemet fra samfunnsvitenskapelig synspunkt[☆])

AV
PROFESSOR DR. PHILOS. TRYGVE HAAVELMO,
UNIVERSITETET I OSLO.

Menneskets produksjonsaktivitet er ikke bare vare og tjenestefremstilling i snever forstand.

Produksjonsprosessen medfører i tillegg en tilbakelevering til miljøet/naturen. Tilbakeleveringen er ikke en strøm av virkninger som følger den løpende produksjon, påvirkningen er kumulativ og frembringer et lager av produksjonsødeleggelse i miljøet.

I artikkelen presenterer prof. Haavelmo en modell basert på individets avveining av produksjon pr. capita mot haugen av ulumskheter.

Forurensningsnivået, eller, som Haavelmo kaller det, den samfunnsmessige «entropi», er en kumulativ effekt av totalproduksjonsstrømmen. Tilslutt inneholder modellen en enkel, men noenlunde rimelig teori for «gjennomsnittspersonens» totalvurdering av «fremtidig trivsel».

Et sentralt trekk i fremstillingen er det forhold at kortvarige fordeler avler evigvarende ulemper hvor ulempene vil avhenge av den diskonteringsfaktor individet benytter. I noe forenklet form kan hovedkonklusjonen sies å være den at dersom vi ønsker å gjøre noe med forurensningen vil stikkordet bli kollektive tiltak, kanskje nettopp av en slik art at den enkelte ut fra sitt partielle resonnement ikke vil synes at tiltakene virker intuitivt rimelige, med de politiske vanskeligheter som dette medfører.

Innledning.

Det er blant sosialøkonomer og andre samfunnsvitere etterhvert blitt stor interesse for å utvide begrepsapparatet for det såkalte «økonomiske kretsløp» eller økosirkssystemet. Dette apparat har vel hittil vært noe ensidig. Selvsagt har en reknet med slike ting som at vi bruker opp visse naturressurser, som malmer, olje osv., men ellers har idéen nærmest vært at prosessens endepunkt er det menneskelig forbruk, eller undertiden at forbruket er en slags re-input i menneskelig arbeidskraft. Det som ser ut til å bli mer og mer aktuelt er å betrakte menneskenes produksjonsvirksomhet ikke bare som vare- og tjenesteframstilling i snever forstand, men som en aktivitet eller en serie aktiviteter med tilbakevirkning på natur og miljø og dermed på selve grunnlaget for menneskenes fortsatte virksomhet og trivsel. I denne sammenheng støtter vi imidlertid ofte på en nokså alvorlig misforståelse, nemlig følgende: Tilbakevirkningen og det ubehag den gir oss blir av mange sett på som en strøm av bivirkninger som følger med den løpende produksjons- og forbruksvirksomhet, altså jo større produksjon desto dårligere

miljø. Det faktiske forhold er imidlertid antakelig et annet, nemlig at den stadige påvirkning på naturen er *kumulativ* og at det som plager oss er en strøm av påvirkninger som avgis eller frambringes av et «lager» av naturødeleggelse oppsamlet gjennom *produksjonssystemets historie*. Den misforståelse vi sikter til består da i at det opereres med feil *benevnning* eller *dimensjon* for visse av de begreper som bringes inn i tankeskjemaet.

Dette er et saksforhold som har fundamental betydning for om det i det hele tatt vil være mulig å kombinere et krav om fortsatt økonomisk vekst i tradisjonell, snever forstand med en målsetting om å ta vare på naturen og verne vårt livsmiljø. Det er dette meget generelle problem jeg i det følgende vil forsøke å belyse litt nærmere ved hjelp av en sterkt aggregert dynamisk modell.

2. Den samfunnsmessige «entropi».

Vi skal som nevnt bruke et summarisk og sterkt stilisert tankeskjema. I beste fall kan

[☆]) Denne artikkel er utdrag av et foredrag holdt ved Norges Tekniske Høgskole den 25. november 1970.

modellen være et startgrunnlag, men avstanden til eventuelle konkrete anvendelser vil være stor. Imidlertid befinder jo også den aktuelle debatt seg fremdeles på et temmelig generelt plan og den er ikke alt for mye preget av system og oversikt. Selv en så enkel betraktning som den nedenfor kunne derfor kanskje ha en viss verdi.

Modellen benytter bare noen få størrelser eller «variable». Til gjengjeld vil hver av dem være tungt belastet når det gjelder kompleksiteten av det konkrete meningsinnhold vi tenker oss presset inn. Størrelsene er:

- (1) $x(t)$ = den gjennomsnittlige tilgang på varer og tjenester, altså tilgang pr. innbygger pr. tidsenhet.

Mer generelt kan $x(t)$ oppfattes som en strøm (pr. innbygger) av alle slike ting som i og for seg er *ønskelige* og som kan bestemmes eller påvirkes ved menneskelige beslutninger.

- (2) $N(t)$ = et mål for folketall på tidspunkt t .

- (3) $Z(t)$ = et uttrykk for forurensningsnivået eller, som vi skal kalle det, den samfunnsmessige *entropi* på t .

Også denne størrelsen vil det kunne bli tale om å gi et svært generelt meningsinnhold. Vi kunne f. eks. tenke oss at befolkningstilvekst inngikk i $x(t)$, mens $N(t)$ eller en funksjon av denne kunne inngå i $Z(t)$ som indikator for «trangboddhet» etc.

- (4) ρ_t = den rentefot som brukes av en «gjennomsnittsperson» ved neddiskontering til t . (ρ_t antas > 0 .)

Det fremgår av definisjonene ovenfor at vi bruker små bokstaver om størrelser som regnes pr. tidsenhet og store bokstaver om beholdninger.

Vi tenker oss at drøftingene gjelder et bestemt samfunn, eller et bestemt landområde og at derfor «dimensjoneringen» av modellens parametre er bestemt av en slik avgrensning.

Modellen bygger på at et individ (her «gjennomsnittspersonen») føler «nytte» eller «levestandard», eller mer generelt «trivsel», eller hva vi nå vil kalle det, som en strøm av inntrykk eller påvirkninger og at han betrakter denne strøm ved å skue framover fra tidspunkt t . La oss anta at funksjonen

- (I) $u^*(x(\tau), Z(\tau))$

er uttrykk for en slik strøm. Etter det som er sagt ovenfor går vi ut fra at en større x i og for seg gjør u^* større, mens en større Z i og

for seg gjør u^* mindre. Det er mulig, men ikke opplagt, at fordelene ved at x øker blir noe mindre etter hvert som x blir større. Noe mer trygt er det kanskje å anta at et tillegg til Z er desto verre jo større Z allerede er.

Poenget ved modellen er nå (selvsagt) at det antas å være en dynamisk sammenheng mellom x og Z . Vi skal gå ut fra at entropien Z , er en kumulativ effekt av strømmen $N(t)x(t)$, altså av total-«produksjonen»: Denne sammenheng antas i det følgende å ha den enkle formen

$$(II) \quad Z(t) = k \int_0^t N(\tau)x(\tau)d\tau + Z(0)$$

der k er en positiv konstant. Hvis dette holder, ser vi at vi istedenfor funksjonen u^* i (I) like godt kan betrakte en funksjon u der integralet i (II) inngår istedenfor Z .

En enkel, men noenlunde rimelig teori for gjennomsnittspersonens totalvurdering av «fremtidig trivsel», $V(t)$, på tidspunkt t vil da være

$$(III) \quad V(t) = \int_t^\infty e^{-\rho_t(t-\tau)} u[x(\tau), \int_0^\tau N(s)x(s)ds] d\tau$$

Dette er hele modellen.

I tradisjonell «materialistisk» økonomisk vekstteori ville det vært naturlig å tenke på den del av strømmen $x(t)$ som utgjør konsum pr. innbygger, og problemet om optimal vekst ville da være å få — i en viss forstand — «mest mulig konsum» ut av den tilgjengelig produksjonskapasitet. Når entropien $Z(t)$ kommer inn i bildet, kan forholdet bli helt annerledes. Det behøver da ikke å være optimalt å utnytte de materielle produksjonsmuligheter fullt ut, på grunn av den kumulative effekt av $N(t)x(t)$ på den negativt virkende miljøfaktor $Z(t)$. Så vidt jeg kan skjønne må dette være en brukbar formalisering av noe av det folk tenker på når de snakker om faren ved å legge ensidig vekt på materiell økonomisk framgang.

3. Litt om hva modellen kan fortelle oss.

Modellen ovenfor gir oss, så langt den rekker, visse enkle konklusjoner som det kan være grunn til å tenke over. (Jeg tar ikke opp plass med å spesifisere nærmere en del åpenbare «rimelighetsforutsetninger» som ligger bak de etterfølgende resonnementene.)

Et sentralt trekk ved den verden vår modell simulerer er at kortvarige fordeler kan avle varige ulemper. Vi ser at om x , og dermed u , får et tillegg over et begrenset tidsintervall, vil u som følge av entropiøkningen få et evigvarende

fradrag. Vi får en slags sparemulighet i revers: Det vi unnlater å gjøre i dag får vi fordeler av i morgen. Noen vil kanskje tenke at vanlig sparing også betyr å unnlate noe i dag, nemlig forbruk, men sparing betyr jo ikke at vi unnlater å *produsere*, og det er produksjon, både av konsumvarer og av investeringsvarer, som øker entropien. Det kunne imidlertid innvendes mot vår modell at den ikke tar tilstrekkelig hensyn til omveisproduksjonens lønnsomhet, altså til at høy produksjon og investering i dag kan skape lettere arbeidsvilkår, mindre arbeidsoffer pr. enhet av x , i morgen. Dette ville kunne bety at «netto-nytt» av en viss vare- og tjenestestrøm $x(t)$ ville ha en tendens til å vokse over tiden. Dette kommer ikke til uttrykk i vår «konstante» nyttefunksjon u^* . Men denne effekt har et motstykke, nemlig plagen med et mer og mer industripreget miljø. Vi ønsker jo som regel ikke industrianlegg o. l. for utseendets skyld. Forøvrig er vel spørsmålet om hvorvidt arbeidsofferet i et moderne samfunn er en negativ eller positiv trivselsfaktor faktisk ganske problematisk.

Den ovenfor nevnte evigvarende ulempe av et øyeblikkelig tillegg i $x(t)$ vil, for et individ på tidspunkt t , ta seg desto mindre ut jo større diskontoen ρ_t er. Ved en viss diskonto kan vi få en hipp-som happ situasjon (som forøvrig kanskje ikke behøver å være noen særlig «stabil likevekt»). Hvis folk er sterkt opptatt av sine etterkommeres livsvilkår i mange slektsledd fremover, vil dette altså i og for seg gi grunnlag for å være forsiktig med å gå løs på naturressursene for å ekstrahere en stor $x(t)$. Her er det vel en vanlig oppfatning at ρ_t ikke er en konstant, men avhengig av «inntektsnivået» $x(t)$, slik at velstående folk har lavere diskontofaktor. Denne antakelse rimer kanskje ikke helt godt med det forhold at rike samfunn synes å være minst like oppsatt på materiell vekst som de fattige. Men som motvekt har en her at omveisproduksjonens fordeler fortoner seg større jo mindre ρ_t er.

I betraktningen over virkningene av en lav ρ_t må vi imidlertid ikke glemme det fundamentale forhold at selv om x er konstant eller avtagende positiv, vil entropien øke og desto mer jo større N er.

Det kunne med rette spørres hvor det er blitt av naturens egen «selvrensningseffekt» i vår modell ovenfor. Det kunne hevdes at vår formel (II) vel bare kan være en bruttorelasjon og at det burde komme inn noen slags «depresiering»

av entropien $Z(t)$. Dette er et komplisert problem. Her har vi for det første spørsmålet om hvor optimistiske det er grunn til å være når det gjelder selvrensning hvis en skal se saken *globalt*. Da kan kanskje håpet om at en slik netto selvrensning delvis bli en illusjon. Et annet forsvar for vår modell kunne være at vår relasjon (II) likevel representerer en netto-relasjon, dels via konstanten k , dels ved at vi kunne tenke oss $x(t)$ ikke målt fra null, men fra et visst positivt nivå der selvrensningen bare såvidt oppveier entropitilgangen. Men disse forklaringer er antakelig ikke særlig tilfredsstillende. Hvis det er realistisk å rekne med en betydelig selvrensningseffekt også på global basis, burde vår modell antakelig kompletteres med en depresieringsteori av omtrent følgende slag: Vi kunne anta at det eksisterer noe i retning av en maksimal selvrensningsevne i naturen. Så lenge bruttotilgangen på entropiskapende elementer pr. år lå under den maksimale selvrensningsevne, ville det da ikke akkumuleres noen entropi. Hvis derimot tilgangen ble så stor at avgangen kom til kort, ville entropi akkumuleres. Men også dette resonnement er antakelig noe for stivt. Selvrensningen måtte vel avhenge dels av en *rensekapasitet* f. eks. mengde ren luft, dels av hvor stor «entropihaug» det er å rense på. Vi kunne tenke oss at rensekapasiteten bestemte selvrensningssraten mens den foreliggende entropi multiplisert med renseraten bestemte mengden av selvrensning pr. tidsenhet. Det ville da antakelig være realistisk å anta at rensekapasiteten (renseraten) er desto mindre jo større entropien er blitt. Hvis entropien på grunn av langvarig stor $x(t)$ allerede hadde fått overtaket, ville det bli liten selvrensning, og vi ville nærme oss de drastiske forhold som vår enkle modell foran har mer direkte anvendelse på.

Når det gjelder valget mellom nåtidige materielle fordeler og fremtidige miljølemper, viser vår modell et trekk som kanskje er enda viktigere enn den perspektiviske forkortning, nemlig følgende: Selv om gjennomsnittspersonens følelse av varig ulempe av entropien er stor, vil hans mulige individuelle bidrag til å redusere veksten i entropien ved isolert å redusere sin x kunne bli helt ubetydelig og ikke representere noen stimulans til personlig og partiell «anti-forurensnings-innsats». Dette blir slik i sterkere grad jo mer folk det er i samfunnet. På grunn av dette forhold blir tiltak etter det prin-

sipp en kunne kalle «oppfordringsmetoden», for å få folk til å verne naturen, av tvilsom verdi. Denne metoden gir som regel ikke den enkelte tilstrekkelig garanti når det gjelder solidarisk atferd i retning av å skape et totalresultat som monner.

I relasjonen (II) kan kanskje parameteren k delvis oppfattes som et uttrykk for noe som kan påvirkes av menneskene selv ved f. eks. å endre *sammensetningen* av $x(t)$, eller ved at $x(t)$ reduseres og den derved lediggjorte kapasitet brukes til «opprydning». Men også her dukker spørsmålet om partiell virkning kontra global virkning opp. (Opprydning kan bety at avfall etc. flyttes til et annet sted).

Et forhold som kan komplisere de betraktninger vi har gjort er mulige *kryssvirkninger* mellom x og Z i produksjonsprosessen eller i vurderingsfunksjonen. Ett eksempel kan være at entropien omfatter skjemmende eller plagsomt fysisk produksjonsutstyr, men at dette bidrar til en større x . Et annet eksempel kan være at «miljøfaktoren Z » påvirker, i positiv eller negativ retning, den effekt som en viss forandring i x har på følelsen av trivsel eller behovstilfredsstillelse.

Til slutt bør nevnes et forhold som vi ser uten videre av formel (III), men som omsatt i mer hverdagslig språk kanskje ikke alltid stemmer med populære oppfatninger. Av denne formel ser vi nemlig, — i den utstrekning det er meningsfylt å snakke om «størrelsen» av $V(t)$ — at spørsmålet om hvorvidt $V(t)$ vil stige eller synke ettersom tiden går er en langt mer komplisert sak enn spørsmålet om den partielle virkning av en stigende Z . Det er ikke noe i veien for at den «samlede trivsel» kan stige ved at fordelene ved en større $x(t)$ oppveier ulempene ved en større $Z(t)$. Det kan således godt vise seg å være i en viss forstand optimalt (i henhold til folks preferanser) å rasere eller tilsvine naturen i stigende grad fordi de materielle fordeler ved en stor $x(t)$ teller mer.

4. Konsekvenser for praktisk politikk.

Den modell vi har skissert er kanskje noe for hard. Kanskje er menneskenes fremtidsmuligheter lysere på grunn av viktige momenter vi ikke har tatt omsyn til i vårt skjema. Men i den utstrekning modellen representerer en slags første approksimasjon, peker den ut visse åpenbare problemer for praktisk politikk.

Det første som trengs, hvis tiltak skal base-

res på folks egne preferanser, er å bringe på det rene hva folk egentlig ønsker, altså i vår terminologi preferansestrukturen u^* i (I). For å si noe om dette forhold er det slett ikke nok å konstatere at folk flest ikke liker forurensninger og ødelagt miljø. Spørsmålet er i hvilken grad folk faktisk er villige til å betale prisen i form av begrensninger på $x(t)$ for å dempe stigningen i $Z(t)$.

Hvis folks ønsker da faktisk viser seg å gå i retning av sterke omprioriteringer i forhold til det som nå skjer, kommer spørsmålet om hvordan en skal få dette til. Det er tydelig at stikkordet her må bli kollektive tiltak, kanskje nettopp av en slik art at den enkelte ut fra sitt *partielle* resonnement *ikke* vil synes at tiltakene virker intuitivt rimelige, med de politiske vanskeligheter som dette medfører.

Det vi har pekt på ovenfor er jo ikke akkurat små krav til en effektiv miljøvernpolitikk. Likevel har vi kanskje glemt det vanskeligste, nemlig de problemer som har sammenheng med den økonomiske *ulikheten* mellom folkegrupper og mellom de enkelte mennesker innen et samfunn. Dette problem blir kamuflert i vår summariske modell med at vi opererer med en antatt preferansestruktur for gjennomsnittsindividet. Det er imidlertid klart at valget mellom materielle goder ($x(t)$) og miljøforverring (en større $Z(t)$) må stille seg forskjellig for rik og fattig. Store deler av jordens befolkning har økonomiske forhold som må få mye av miljøvernproblematikken til å fortone seg som den rene luksus. Den samme konflikt gjør seg gjeldende i individene i mellom også innen den rikere del av verden. Hvis ulikheten skulle rettes opp ved at f. eks. alle fikk like mye varer og tjenester som gjennomsnittet i U.S.A. (og *det* er slett ikke slaraffenland), ville det kreve enorm produksjonsøkning i global målestokk med tilsvarende forurensningsproblemer. Det er lett å se hvor en slik tankerekke fører oss: Vi havner her som så ofte i det evige problem om hva som kan gjøres med befolkningsutviklingen i verden. Det tjener ikke noen fornuftig hensikt å dekke over dette problem ved en blåøyet tro på at en stigende levestandard vil endre folks innstilling. Det er like bra å si det rett ut: Hvis det ikke kommer i stand en drastisk reduksjon i befolkningspresset, er idéene om miljøvernpolitikk i global målestokk enten snakk, eller de bygger implisitt på forutsetninger om en verden der fortsatt de få har mens de mange ikke har.

Norges Banks fond til økonomisk forskning

I samsvar med Fondets formål kan det i juni 1971 utdeles bidrag til forskning, især anvendt forskning, på det økonomiske område, herunder også studier i utlandet i forbindelse med spesielle forskningsoppgaver. Det kan også ytes bidrag til dekning av utgifter i forbindelse med gjesteforedrag og -forelesninger innenfor det økonomiske fagområde og for deltakelse i internasjonale forskningskonferanser.

Søknader med utførlige oppgaver over hvordan midlene tenkes anvendt, sendets Fondets styre, Norges Bank, innen 1. mai 1971.

Erling Petersen.

Formann.

Sosialøkonom — Siviløkonom

Vedkommende vil få som oppgave å arbeide med de forskjellige aspekter ved kommunal økonomi, særlig de spørsmål som reiser seg i forbindelse med innføring av langtidsplanlegging og langtidsbudsjettering i kommunene og fylkene. Stillingen byr på interessante utredningsoppgaver av utpreget selvstendig karakter. Arbeidet er utadventt. Den som blir ansatt må være forberedt på en del reise- og foredragsvirksomhet.

Noe praksis og kjennskap til databehandling vil være en fordel.

Vi har et ungt og inspirerende arbeidsmiljø og 5 dagers uke.

Lønn etter kvalifikasjoner i det offentlige regulativs klasse 19—22, for tiden kr. 40.560 — 58.690. Pensjonsordning tilsvarende staten.

Familieileilighet kan stilles til disposisjon.

Nærmere opplysninger kan fås ved henvendelse til avdelingsdirektør Karl Tveter, tlf. 417600.

Søknad sendes

Norges Byforbund— Norges Herredsforbund,

Haakon VII's gt. 9,

Postboks 1378, Oslo 1,

innen 10. mai d. å.

Arbeidsdirektoratet

Rasjonaliseringsarbeid

Ved Arbeidsdirektoratets kontor for organisasjon og administrasjon er det ledig en stilling for saksbehandler med interesse og anlegg for rasjonaliseringsarbeid. Arbeidsoppgavene er allsidige og vil ved siden av vanlig saksarbeid bl.a. omfatte planlegging, gjennomføring og oppfølging av rasjonaliseringstiltak i direktoratet og i 127 kontorenheter i den ytre etat. Til stillingen ønskes fortrinnsvis søkere med høyere utdanning (juridisk/økonomisk/adm.-teknisk). Det er ønskelig med erfaring fra rasjonaliseringsarbeid, men det vil eventuelt bli anledning til å gjennomgå Rasjonaliseringsdirektoratets 1-årige opplæringsprogram, med full lønn i opplæringstiden.

Nærmere opplysninger ved kontorsjef Kjell Nagel i tlf. 20 22 70.

Lønnsklasse 17, 19 eller 20

etter kvalifikasjoner.

Det første tjenestear betraktes som et prøveår. Tilfredsstillende helseattest må legges fram ved tilsetting.

Søknad skrives fortrinnsvis på særskilt søknadsblankett som fås ved arbeidsformidlingens kontorer, og sendes

ARBEIDSDIREKTORATET,

Postboks 8127, Oslo-Dep., Oslo 1, innen 10. mai.

Perspektiver for økonomisk utvikling^{*)}

AV

CAND. OECON. LEIF ASBJØRN NYGAARD OG
CAND. OECON. ODDVAR HAUGLAND,
FINANSDEPARTEMENTET

Utsiktene for langsiktig økonomisk vekst og anslag for den fremtidige forbruks- og næringsstruktur er viktig som grunnlag for en rekke økonomiske og politiske beslutninger. Artikkelen gjengir en serie projeksjoner for utviklingen av næringsstrukturen fram til 1990. Disse beregningene er laget i Finansdepartementets regi ved hjelp av en matematisk formulert vekstmodell. Det er utarbeidet fire alternative projeksjoner, som illustrerer ulik takt i den økonomiske vekst og ulike mønstre i utviklingen av blant annet offentlig forbruk og utenriks sjøfart. Anslag gis for endringer i næringsfordelingen av sysselsetting og bruttoprodukt, samt for utviklingen av relative priser på varer og tjenester levert fra ulike næringer. Alle de fire projeksjonene viser de samme hovedtrekkene, med tilbakegang for primærnæringene og noenlunde uendret andel av sysselsetting og produksjon for industrien, mens de tjenesteytende næringer øker sin andel.

Utsiktene for økonomisk vekst.

Når vi studerer økonomisk vekst over en lengre periode, vil vi i de fleste land finne igjen karakteristiske trekk i utviklingen. Det viser seg således at økt produksjon og forbruk pr. innbygger følges av en viss utvikling i næringsstrukturen. Primærnæringene går tilbake, produksjonen av industrielle varer vil først øke i andel og deretter stagnere, mens veksten etter hvert vil komme i tjenesteytende næringer.

Slike typiske mønstre i utviklingen kan gi et rimelig grunnlag for å vurdere virkninger av den økonomiske veksten som kan ventes i de nærmeste 20—30 år. Betydelig interesse knytter seg til projeksjoner for økonomisk utvikling. Utsiktene for langsiktig økonomisk vekst og anslag for den fremtidige forbruksstruktur er viktig som grunnlag for en rekke økonomiske og politiske beslutninger. De løsninger som vi i dag velger, kan ha virkninger langt inn i fremtiden, og de bør da vurderes med dette for øyet. Dette gjelder f. eks. ved utformingen av undervisningssystemet, ved utbygging av energiforsyningen og av vegnettet. Langsiktige perspektiver for økonomisk vekst kan også gi et utgangspunkt til å vurdere investeringer i ren vareproduksjon, men her vil det ofte være tilstrekkelig med en kortere horisont.

Grunnlaget for å anslå den generelle veksttaket i økonomien for en lengre periode fremover er ikke særlig godt. Sett i et historisk per-

spektiv har den økonomiske vekst skjedd i et stadig raskere tempo. Vi har imidlertid ingen rimelig begrunnelse for å gå ut fra at dette vil fortsette, og økonomisk teori gir ingen åpenbar klarlegging av et naturlig nivå for økonomisk vekst. På meget lang sikt kan det kanskje vise seg at den økonomiske vekst vil avta, og at den egentlige langsiktige vekstbanen følger en logistisk kurve. I et kortere perspektiv vil veksttaket i stor grad avhenge av at vi makter å føre en konjunkturpolitikk som sikrer et høyt aktivitetsnivå med full utnyttning av de økonomiske ressurser. Men når vi diskuterer om 4 eller 5 pst. er det mest rimelige anslag for fremtidig økonomisk vekst i Norge, bør det være et tankekors at Japan i en lengre periode har hatt årlige vekstrater på mer enn 10 pst., og det kan ikke ses noen avgjørende grunn til at Japan vil få lavere vekst i de nærmeste årene fremover.

Flere årsaker kan nevnes til at vi faktisk har økonomisk vekst. En tradisjonell forklaring er at det investeres i kapitalutstyr, slik at kapital pr. sysselsatt øker og gir høyere produksjon pr. sysselsatt. Produksjonen øker også fordi vi utvikler ny og stadig mer effektiv teknologi og nye organisasjonsformer, samtidig som utdanningsnivået i yrkesbefolkningen stadig heves. Endelig må overflyttingsgevinstene ved vridninger i næringsstrukturen nevnes. Ved økt velstandsnivå endres sammensetningen av etterspørselen, og vi får en overgang fra spesielt primærnæringer til industri og tjenesteyting. Det viser seg da at arbeidskraften har høyere produktivitet i vekstnæringene enn i de som går tilbake.

I årene fremover kan det ikke ventes at overflyttingsgevinster vil bidra til den økonomiske

^{*} Artikkelen bygger på en studie som er utført av Finansdepartementets Planleggingsavdeling i samarbeid med et antall andre institusjoner. Mer utførlige resultater er gitt i publikasjonen «Perspektivanalyser for Norges økonomi — Bidrag fra en arbeidsgruppe», Finansdepartementet, Planleggingsavdelingen, Oslo 1970.

vekst i samme grad som til nå. Sysselsettingen i primærnæringene er etter hvert blitt så liten at selv om prosessen fortsetter i samme takt som tidligere, vil antall personer som overføres, bli forholdsvis lite. Videre må ventes at veksten i yrkesbefolkningen på lengre sikt blir lavere enn til nå. Vi kan regne med økt gjennomsnittlig utdanningstid og redusert pensjonsalder, slik at den yrkesaktive andel av befolkningen går ned. Dette betyr at en fortsatt velstandsøkning i stor grad må skje ved øking av kapitalutstyret og ved teknologiske eller organisasjonsmessige fremskritt.

Grunnlaget for projeksjonene.

For å studere langsiktige virkninger på næringsstrukturen av økonomisk vekst, er det i Finansdepartementets regi laget en serie projeksjoner for utviklingen fram til 1990. Disse er utarbeidet ved hjelp av en matematisk formulert modell som beskriver de økonomiske vekstprosesser. Modellen er utviklet av professor Leif Johansen ved Sosialøkonomisk Institutt, Universitetet i Oslo. Den ble først lagt fram i boken «A Multi-Sectoral Study of Economic Growth», og betegnes vanligvis MSG-modellen.

Modellen er laget med sikte på å ivareta samspillet mellom næringene når økonomien er i en vekstprosess. Kjernen i modellen er en sammenbygging av produksjonsstrukturen i en rekke næringer og etterspørselen etter de varer og tjenester som leveres av disse næringene. Det tas da hensyn til at den enkelte næring kan levere sine produkter så vel til vareinnsats i andre næringer som til konsum, investering og eksport. Tilgjengelig arbeidskraft og kapital forutsettes fullt utnyttet. Dette systemet er kombinert med en rekke andre sammenhenger og forutsetninger, slik at det tar vare på de viktigste sammenhengene i økonomien.

Modellens inndeling i næringer er bygget opp ved aggregering av sektorene i nasjonalregnskapet. En inndeling i rundt 30 næringer er valgt, og ved aggregering har en søkt å ta hensyn til at sektorer som slås sammen har noenlunde lik produksjonsstruktur og produserer nær beslektede eller substituerbare produkter, slik at forutsetningene om konstante kryssløpskoeffisienter og konstante parametre i produktfunksjonene i størst mulig grad er oppfylt. Et særtrekk ved modellen er at importen deles etter vareslag i konkurrerende og komplementær import. Konkurrerende import omfatter varer som også produseres innenlands, mens komplementær import omfatter varer som bare i liten grad produseres i Norge.

Ved bruken av MSG-modellen kreves at en på forhånd danner seg en forestilling om hvilken utvikling som skal beskrives. En rekke økonomiske hovedstørrelser må da anslås direkte utenfor modellen. Foruten for utviklingen av total befolkning og sysselsetting, gjelder dette for omfanget av investeringene, offentlig bruk av

varer og tjenester, eksport fra hver enkelt næring og konkurrerende import av tilsvarende varer fordelt på næring, samt utviklingen av utenriks sjøfart.

Modellen kan styres til å gi alternative projeksjoner ved forskjellig valg av slike anslag. Eksempelvis vil anslagene for utenrikshandel i stor grad bestemme hvilken næringsutvikling som kan ventes realisert. Derimot er den et middel til å bygge opp et avstemt helhetsbilde av den økonomiske vekstprosessen som vi ønsker å beskrive.

Den faktiske utviklingen videre fremover kan, innen visse grenser, påvirkes av økonomisk-politiske beslutninger som tas hvert enkelt år fremover i tiden. Slike beslutninger kan også tenkes tatt med utgangspunkt i en projeksjon, kanskje for å unngå den utviklingen som skisseres. Samtidig foreligger en reell usikkerhet om utviklingen av ytre forhold som skal gi noe av grunnlaget for slike fremtidige valg. Over en periode ut over de nærmeste år, må denne usikkerheten bli forholdsvis stor.

De projeksjonene som her legges fram, kan da ikke tolkes som prognoser for den økonomiske utvikling fram til 1990. Det er ikke forutsatt at en av de fremlagte beregningene viser «den mest sannsynlige utvikling». Projeksjonene kan oppfattes som regneeksempler, i det hver projeksjon antyder en utvikling som med en viss sannsynlighet kan inntreffe dersom et bestemt sett av forutsetninger blir oppfylt. Det kan tenkes langt flere alternative projeksjoner enn de som her er valgt ut, hvorav mange vil kunne gi helt forskjellige utviklingsbaner. Hvilke projeksjoner som er realistiske, vil være en vurderingssak.

I det arbeidet som denne artikkelen bygger på, er det utarbeidet fire alternative projeksjoner for utviklingen fram til 1990. Disse er betegnet A—D. Projeksjonene bygger i sine hovedtrekk på tendenser i de senere års utvikling, og hver av dem skisserer et mønster videre fremover.

Alternativ A viser en utvikling med stort sett samme tendenser som vi har hatt i de senere år. Den årlige vekst i bruttonasjonalproduktet forutsettes å bli 4,3 pst. Vekstraten for utenriks sjøfart er forutsatt redusert fra sitt nåværende høye nivå til 2,0 pst. pr. år.

Alternativ B illustrerer rask vekst i den offentlige sektor. Offentlig konsum er gitt en årlig vekst på 5,4 pst., mot 4,0 pst. for de andre alternativ. Bruttoinvesteringer i offentlig konsumkapital er forutsatt å øke med 7,0 pst. årlig, mot 5,0 pst. for alternativene A, C og D.

Alternativ C viser fortsatt sterk vekst i utenriks sjøfart. Årlig vekstrate er satt til 5,0 pst. Sammenlignet med alternativ A er det dessuten forutsatt redusert eksport og svakere kapitalvekst i andre næringer.

Alternativ D illustrerer svak økonomisk vekst. Det er antatt at den teknologiske utvikling skjer langsommere i alle næringer og at

Tabell 1. Sysselsetting etter næring, 1966 og 1990. Prosentvis fordeling og prosentvis vekst.

	1966	1990				1966—1990			
	Pst. andel	A	Prosent andel			Pst.vis årlig vekst			
			B	C	D	A	B	C	D
1. Primærproduksjon	15,8	8,7	7,3	7,7	8,2	—2,0	—3,0	—2,6	—2,3
2. Industri etc.	35,5	32,4	31,2	32,4	32,3	—0,1	—0,2	0,0	0,0
a) bearb. av primærvarer	7,2	3,8	3,6	3,8	4,2	—2,4	—2,5	—2,3	—1,9
b) verkstedindustri	8,2	7,7	7,3	7,1	7,0	0,1	—0,2	—0,2	—0,3
c) annen industri, bergv. elektrisi- tetsforsyning	11,9	10,7	8,9	10,2	10,1	—0,3	—0,8	—0,3	—0,3
d) bygge- og anleggsvirk.	8,2	10,2	11,4	11,3	11,0	1,3	1,7	1,7	1,6
3. Tjenesteyting utenom utenriks sjøfart	45,3	57,1	59,6	57,0	57,6	1,3	1,5	1,3	1,4
a) varehandel	12,8	17,3	15,1	17,1	15,4	1,6	1,1	1,6	1,1
b) privat tjenesteyting	17,4	20,0	19,7	20,2	22,4	1,0	0,9	1,0	1,4
c) offentlig konsum og konsum- kapital	14,9	19,5	24,7	19,5	19,5	1,5	2,4	1,5	1,5
d) boliger og forr.bygg	0,2	0,2	0,1	0,2	0,3	0,0	—1,3	—0,4	1,0
4. Utenriks sjøfart, hvalfangst	3,4	1,9	1,9	2,9	1,9	—2,1	—2,1	—0,3	—2,1
	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	0,4	0,4	0,4	0,4

den samlede realkapital vokser svakere enn for alternativ A. Brutto nasjonalproduktet er forutsatt å vokse med 3,5 pst. pr. år.

Hovedtrekk i utviklingen av næringsstrukturen

Alle de fire utvalgte projeksjonene viser slike typiske utviklingsmønstre som det er pekt på foran. Primærnæringene viser tilbakegang, industrien totalt holder seg noenlunde konstant, mens de tjenesteytende næringer øker sin andel av sysselsetting og produksjon. Det samme mønsteret fremkommer i de fordelinger etter næring som beregningene gir av realkapital, bruttoinvesteringer og leveringer til privat konsum, men dette vil ikke bli nærmere drøftet i det følgende. Det kan se ut til at hovedtrekkene i denne utviklingen er vanskelig å påvirke, men en bør ikke regne med at spennvidden fremover er så snever som projeksjonene antyder.

I tabell 1 vises sysselsettingen fordelt etter næringer i 1966 og tilsvarende anslag for 1990 fra de fire projeksjonene. I beregningene brukes en inndeling i nærmere 30 næringer, men i tabellen er disse aggregert til en grovere inndeling.

Det regnes med svakere vekst i den totale sysselsettingen enn for befolkningen i tiden fremover. Dette har bl. a. sammenheng med at en stadig økende andel av befolkningen vil være opptatt med utdanning. I de projeksjonene som her presenteres, er det regnet med en gjennomsnittlig vekst i sysselsettingen på 0,4 pst. pr. år, som er noe lavere enn i de senere år.

Sysselsettingen i offentlig tjenesteyting og utenriks sjøfart er bestemt ved direkte anslag. For offentlig tjenesteyting har en antatt at det skjer en viss produktivitetsforbedring, slik at lønnsandelen i faste priser synker. I alternativene A, C og D er det antatt at sysselsettingen

øker med 1,5 pst. pr. år, mens det i alternativ B er forutsatt en årlig vekst på 2,5 pst. For utenriks sjøfart er det regnet med nedgang i sysselsettingen med 2 pst. pr. år i alternativ A, B og D, mens en i alternativ C har forutsatt konstant sysselsetting.

Industrisektorenes andel av sysselsettingen holder seg noenlunde uendret. Dette dekker over ulik utvikling i forskjellige undergrupper. Andelen av yrkesbefolkningen som bearbeider primærvarer synker, og det samme gjelder verkstedindustriens andel. Dette kan først og fremst forklares av at det er forutsatt sterk teknologisk utvikling, som reduserer behovet for arbeidskraft i forhold til produksjonen.

For bygg og anlegg får vi en kraftig sysselsettingsøkning som kan synes noe urimelig. Forklaringen er at det genereres stor etterspørsel mot sektoren ved en antatt sterk øking av boligkonsumet. Når det dessuten er regnet med svak teknologisk utvikling, vil det kreves stor innsats av arbeidskraft for å tilfredsstille etterspørselen. Det antas ofte at nye metoder i husbygging, prefabrikasjon o.l., etter hvert vil gjøre seg sterkt gjeldende. I så fall vil muligens deler av produksjonen, som tidligere ble utført innenfor bygge- og anleggssektoren, bli lagt til andre sektorer, f. eks. trevareindustrien. Dette er et eksempel på hvordan spesialisering kan føre til endring i næringsstrukturen. Innenfor rammen av den modellen som er benyttet, er det vanskelig å få tatt vare på dette. En del av sysselsettingen som er generert til bygge- og anleggssektoren, må derfor antas å ville komme i andre sektorer.

Sysselsettingsøkningen er sterkest for de tjenesteytende sektorene som øker sin andel av den totale sysselsetting til over 50 pst. Her vil offentlig konsum få den sterkeste økingen. Beregningene viser også at varehandel trekker til

Tabell 2. Bruttoprodukt etter næring, 1966 og 1990. Prosentvis fordeling i løpende priser, prosentvis vekst i faste priser.

	1966	1990				1966—1990			
	Pst. andel	A	Prosent andel			Pst.vis årlig vekst			
			B	C	D	A	B	C	D
1. Primærwareproduksjon	7,4	3,5	3,0	3,0	3,5	1,9	1,6	1,7	0,3
2. Industri etc.	35,4	28,8	27,6	27,7	29,1	5,0	4,9	4,5	3,8
a) bearb. av primærvarer	5,2	1,2	1,2	1,3	1,8	2,9	2,9	2,7	2,1
b) verkstedindustri	7,5	6,5	6,1	5,7	5,9	6,1	6,0	5,6	4,5
c) annen industri, bergv. elektrisi- tetsforsyning	14,9	11,8	10,0	11,2	11,5	4,5	4,6	4,4	3,6
d) bygge- og anleggsvirk.	7,8	9,3	10,3	9,5	9,9	5,0	5,6	4,9	4,5
3. Tjenesteyting utenom utenriks sjøfart	47,5	63,1	64,9	60,6	62,7	4,5	4,6	4,4	3,8
a) varehandel	18,5	29,3	25,7	27,6	24,2	4,3	3,8	4,2	3,0
b) privat tjenesteyting	13,3	11,8	11,3	11,4	13,6	4,7	4,7	4,5	4,0
c) offentlig konsum og konsum- kapital	11,1	19,1	25,3	18,5	20,3	4,2	5,4	4,2	4,2
d) boliger og forr.bygg	4,6	2,9	2,6	3,1	4,6	4,9	4,8	4,9	4,7
4. Utenriks sjøfart, hvalfangst	9,7	4,6	4,5	8,7	4,7	2,1	2,1	5,1	2,1
	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	4,3	4,4	4,4	3,5

seg en stor del av den totale sysselsettingsøkingen, men disse resultatene er ikke vurdert så inngående at de bør tillegges stor vekt.

Tabell 2 viser tilsvarende hvordan bruttonasjonalproduktet fordeles etter næring for hvert av de fire alternativ som er utarbeidet. Fordelingene for 1966 og 1990 er gitt i løpende priser, vekstratene i volum.

Etter den inndelingen som her er brukt, vil alle næringer øke sitt bruttoprodukt regnet i volum. Volumveksten er noe forskjellig for de ulike alternativ og med betydelig forskjeller fra næring til næring. Fordelingen av bruttonasjonalproduktet i løpende priser på de ulike næringer fastlegges dels av volum- og dels av prisutviklingen.

Veksten i produksjonen i primærnæringene jordbruk, skogbruk og fiske er relativt liten for alle alternativ. Dette skyldes at en har forutsatt liten øking i etterspørselen etter varer fra disse sektorene, det er regnet med lave englelastisiteter og liten eksport. For sektoren fiske var basisåret 1966 et desidert toppår. Det ventes mer begrensede fangstkvanter i årene fremover, slik at produksjonen øker svært lite. Det viser seg dessuten at prisene på primærvarer stiger mindre enn det gjennomsnittlige prisnivå, og vi finner at primærnæringenes andel av totalt bruttoprodukt i løpende priser synker.

Industrinæringene samlet får sterk vekst i produksjonen, større enn gjennomsnittet, for alle de valgte alternativ. Likevel minker industriens andel av bruttonasjonalproduktet. Dette har sammenheng med at prisene på disse varene forutsettes å stige langsommere enn gjennomsnittet, noe som igjen har sammenheng med den raske teknologiske utvikling som er antatt for disse sektorene og at de stort sett er lite arbeidsintensive.

Selv om dette er den totale utvikling for indu-

strien, kan det ventes forskjellig utvikling i undergruppene. Næringer som bearbeider primærvarer, har mindre produksjonsvekst enn gjennomsnittet og andelen av bruttonasjonalproduktet synker. Verkstedindustrien har en kraftig vekst i produksjonen, men likevel synker næringens andel av det totale bruttoprodukt, noe som skyldes antatt svak prisutvikling.

Også annen industri, bergverk og elektrisitetsforsyning får redusert sin andel av bruttonasjonalproduktet. Dette gjelder for alle fire valgte alternativ. Økt andel derimot oppnås først og fremst for bygge- og anleggsvirksomhet. En kraftig produksjonsvekst er her koblet sammen med prisstigning som er sterkere enn gjennomsnittet. Mye av etterspørselen mot bygg og anlegg er boligetterterspørsel, som bestemmes utenfor modellen og som er forutsatt å øke sterkt.

Tjenesteytende næringer øker sin andel av bruttonasjonalproduktet i alle fire alternative beregninger. Spesielt gjelder dette for varehandel og offentlig konsum. Selv om volumveksten for varehandel er noenlunde lik gjennomsnittlig vekst, stiger prisene så sterkt at andelen av det totale produkt øker kraftig. Den sterke prisøkningen forklares av at næringen er sterkt arbeidsintensiv, og at mulighetene for rasjonalisering er forutsatt å være begrenset. For offentlig konsum er det både en sterk volumvekst og en sterk prisstigning som gir utslag i økt andel.

Det er på flere punkter foran vist til at prisutviklingen er forskjellig for varer levert fra ulike næringer. Modellen gir anslag for slike relative prisvridninger, disse følger av produksjonsstrukturen og den etterspørsel som er forutsatt. Imidlertid inneholder ikke vekstmodellen pengemessige eller andre forhold som bestemmer det absolutte prisnivået. Alle nomi-

Tabell 3. Prosentvis årlig endring av prisene fra 1966 til 1990 for bruttoproduksjon etter næring målt i forhold til pris for samlet vare- og tjenestetilgang.

	Alt. A	Alt. B	Alt. C	Alt. D
1. Primærvareproduksjon	-0,9	-1,9	-0,9	-0,7
2. Industri etc.	-0,8	-1,3	-0,9	-1,0
a) bearbeiding av primærvarer	-1,5	-1,7	-1,3	-1,2
b) verkstedindustri	-1,5	-1,8	-1,2	-1,5
c) annen industri, bergverk, elektrisitetsforsyning	-1,4	-1,2	-1,0	-1,2
d) bygge- og anleggsvirksomhet	-0,3	-0,5	-0,4	-0,3
3. Tjenesteyting utenom utenriks sjøfart	0,9	0,8	0,7	0,9
a) varehandel	1,5	1,4	1,1	1,2
b) privat tjenesteyting	-0,7	-0,9	-0,4	-0,5
c) offentlig konsum og konsumkapital	2,5	2,4	2,0	1,9
d) boliger og forretningsbygg	-2,0	-2,3	-1,0	-1,0
4. Utenriks sjøfart, hvalfangst	-1,0	-1,1	-1,6	-1,7

nelle størrelser måles i forhold til lønssatsene, som beregningsteknisk holdes faste. Økingen i reallønn uttrykkes da ved fall i prisene.

For noen produkter vil tilbuds- og etterspørselsforholdene på verdensmarkedet være avgjørende for prisutviklingen. Dette gjelder i første rekke en del av de viktigste eksportproduktene som fisk- og fiskeprodukter, treforedlingsprodukter, aluminium og andre metaller. Dette har en bare ganske summarisk kunnet ta hensyn til ved fastsettelse av de forutsetninger som bestemmer prisutviklingen i modellen.

I tabell 3 er vist hvordan prisene på produksjonen fra de enkelte næringer endres i forhold til prisutviklingen for den samlede tilgang av varer og tjenester. Det fremgår av tabellen at de relative prisendringer er forholdsvis stabile overfor valget av forutsetningene som bestemmer fordelingen av sysselsetting og produksjon på de ulike næringer.

Tabellen viser markert forskjell i prisutviklingen for vareproduserende og tjenesteytende næringer. Forklaringen er først og fremst at de tjenesteytende næringer har en høyere lønnsandel. Velstandsøking og reallønnsforbedring vises ved at forholdet mellom lønninger og varepriser endres. Næringer som bruker mye arbeidskraft, vil da få raskere prisstigning enn gjennomsnittet. Dessuten er det regnet med svakere teknologisk utvikling og produktivitetsvekst i tjenesteytende enn i vareproduserende næringer. Dette bidrar også til at tjenesteytende næringer får raskere prisstigning.

Prisen på produksjonen fra industrinæringene faller i forhold til prisen for vare- og tjenestetilgang totalt. Dette gjelder særlig for næringer som bearbeider primærvarer og for verkstedindustrien. For de førstnevnte har den svake prisutviklingen sammenheng med at etterspørselen etter f. eks. bearbeidede matvarer ikke kan ventes å øke like sterkt som etterspørselen etter andre varer og tjenester. Dessuten er forutsatt en rask teknologisk utvikling. For

verkstedindustrien er forklaringen at selv om næringen i utpreget grad er arbeidsintensiv og av den grunn får økte kostnader i forhold til andre næringer, så vil prisutviklingen være svak fordi det er regnet med en rask teknologisk utvikling. Det er også grunn til å merke seg at primærnæringene antas å få en svak prisutvikling, dette skyldes at det er forutsatt svak øking i etterspørselen og rask produktivitetsøkning.

Av de fire hovedgruppene er det bare gruppen «Tjenesteyting utenom utenriks sjøfart» som har en raskere prisutvikling enn for vare- og tjenestetilgangen totalt. Innen gruppen gjelder dette i særlig grad for «Varehandel» og «Offentlig konsum og konsumkapital». Begge disse næringene er sterkt arbeidsintensive, og mulighetene for å kompensere økte kostnader med økt produktivitet antas å være små.

Derimot ventes «Boliger og forretningsbygg» å få en svakere prisutvikling enn for de andre næringene innen gruppen. Dette har sammenheng med at denne næringen er sterkt kapitalintensiv og derfor forutsettes å få svakere øking i kostnadene enn gruppen ellers. Selv om den teknologiske utviklingen er antatt å bli forholdsvis svak, vil prisen på tjenestene fra «Boliger og forretningsbygg» stige langsommere enn for gruppe 3 som helhet. Det er mulig at projeksjonene ikke gir et godt uttrykk for prisutviklingen på tjenester fra denne sektoren. I disse beregningene er det forutsatt konstant utbytte i produksjonen av boligjenester, mens en knapphetsfaktor som byggegrunn i bystrøk vil kunne føre til avtagende utbytte. Dette vil gi seg utslag i en sterkere prisstigning enn det som beregningene skisserer.

Prisutviklingen for utenriks sjøfart bestemmes ved direkte anslag. Det er forutsatt at prisene på tjenestene fra skipsfarten, fraktratene, vil stige langsommere enn for vare- og tjenestetilgangen totalt. Dette har vært tendensen i de senere år.

Kommentar

Til diskusjonen
om

Arealutnytting og grunnverdi

AV
ADVOKAT TORALF SÆTRE

I Sosialøkonomen nr. 9/70 og nr. 2/71 har Leif Asbjørn Nygaard (med flere) og prof. dr. juris C. A. Fleischer pekt på endel misforhold ved privat eiendomsrett og dens utnyttelse, samt lansert en rekke forslag om særskatter, avgifter, konfiskasjon av gevinst osv., — særlig for å fange opp så kalt samfunnsskapt verdistigning på grunnverdien.

Det kan utvilsomt pekes på skjevheter ved den private eiendomsrett. Omfattende politisk tenkning fra Marx til Mao har gjort det. Også anderledes tenkende kan peke på slike skjevheter. Også jeg. Imidlertid tror jeg det kreves solid hold for de forslag som lanseres i hensikt å foreta vesentlige endringer i den private eiendomsrett, som i så lang tid har vist seg å være et så vesentlig element i den samfunnsstruktur den frie verden bygger på.

Så også med de forslag som er tatt opp til diskusjon i Sosialøkonomen.

Jeg skal begrense meg til noen ganske få innsigelser.

Svakheten ved de forslag som Nygaard m. fl. lanserer, som C. A. Fleischer diskuterer, og som har en viss tilslutning i grupper innenfor Unge Høyre, — om en omfattende og aktivt brukt eiendomsskatt, er at en slik skatt vil pålegge brukerne eller eierne av eiendommen en betydelig økonomisk merbyrde. Dette vil være en merbyrde som f. eks. kan tvinge de minst kapitalsterke brukere eller eiere til å avstå bruk, eller sagt på en annen måte — preferere dem som har råd til å bruke/sitte med eiendommen i så lang tid at man med en viss sannsynlighet vil

kunne innkassere mange års eiendomsskatt i den løpende inflasjonsutvikling og stigende efterspørsel på dette knapphetsgode som eiendom, særlig i pressområdene, er.

Alle løsninger av typen skatt/avgift vil ha den svakhet så lenge eiendommen ikke er solgt, erstatning ikke ydet eller gevinst på annen måte ikke realisert.

Løsninger som skal spise opp en betydelig del av gevinsten som den «tilfeldige» eier får ved salg eller annen frivillig avståelse, vil på sin side stimulere til passivitet fra eiers side. Man får kanskje ikke den utnyttelse som svarer til det som er investert i infrastrukturen fra samfunnets side.

Og ved begge løsninger vil det som anført være nødvendig å gi spesielle regler bl. a. for bønder.

Hva da med andre «prisverdige» eiere utover kapitalistenes rekke, — hva med enker og faderløse, f. eks.? Skal de tvinges bort fra sin eiendom?

Man behøver ikke å være som Fleischer anfører, såkalt «Grunnlovs-konservativ jurist» for å hevde at det kan være bedre å beholde den ordning man har med full erstatning til eier, uansett hvor «tilfeldig» han måtte være, så lenge man ikke makter å komme frem til et alternativt system som åpenbart er bedre enn det vi har. Og det gir de nevnte forslag i dette blad ikke inntrykk av å være. Det er i denne omgang bare pekt på noen få innsigelser mot forslagene. Mange andre kunne vært trukket inn.

Svar fra cand.oecon Leif Asbjørn Nygaard:

La meg få takke Toralf Sætre for hans oppsummering av enkelte innvendinger mot forslagene om utvidet eiendomsbeskatning. Disse forslagene tar først og fremst sikte på en mer hensiktsmessig utnyttning av grunnarealer. Med den raske utbyggingstakten som vårt samfunn er inne i, er det sterkt påkrevd å finne bedre midler for styring av arealutnyttingen. Det er da viktig å drøfte i hvilken grad eiendomsbeskatningen kan brukes til slik styring.

Jeg kan ikke følge Sætre i hans innvendinger mot en beskatning av verdistigning på fast eiendom. Faktisk mener jeg at forslagene om slik beskatning gir et vesentlig bedre system enn det vi nå har. For å begrunne dette, vil jeg se det som et utgangspunkt at verdistigningen på fast eiendom i alt vesentlig skapes av den almene velstandsutviklingen i samfunnet, ikke av den enkelte grunneier. Rettferdighetsbetraktninger kan da ikke begrunne at verdistigningen tilfaller grunneieren. Dersom det viser seg at en samfunnsmessig bedre arealutnyttning kan oppnås ved at verdistigningen trekkes inn gjennom beskatning, bør dette tillegges avgjørende vekt. Jeg mener at slike

fordeler er påvist i artikkelen i Sosialøkonomen nr. 9 1970.

Sætre peker på som sin hovedinnvending at en slik skatt vil pålegge brukerne eller eierne av fast eiendom en økonomisk merbyrde. Dette argumentet har imidlertid liten relevans når det er den verdistigning samfunnsutviklingen skaper som vil bli inndratt. Dersom man ønsker å vurdere hvilken ordning som virker mest rettferdig, bør man først og fremst spørre hvilke tiltak som kan hindre at enkelte mennesker oppnår store og vilkårlig fastlagte spekulasjonsgevinster. Denne betraktningen bør ha større tyngde enn påstander om at slike tiltak pålegger spekulantene en økonomisk byrde.

Jeg er oppmerksom på at en slik formulering kan virke tendensiøs, men den kan stå som et motstykke til Sætres spørsmål om enker og faderløse skal tvinges bort fra sin eiendom. Det er ikke først og fremst disse gruppene som oppnår verdistigning på fast eiendom. Jeg tror da ikke at lavinntektsgruppene hjelpes best ved at man avstår fra heving av eiendomsbeskatningen. En rimelig boligstandard for alle bør sikres ved sosialpolitiske tiltak, ikke ved at vi bevarer skatteregler

som bare gir fordeler til de som eier sin egen bolig.

En løpende eiendomsskatt som heves fra år til år vil nettopp ikke stimulere til passivitet fra eierens side. Sagsbeløpet tilfaller seieren i sin helhet og den løpende skattebyrde for årene fremover overtas av kjøper. En slik eiendomsskatt vil holde omsetningsverdien nede, og den kan tilpasses slik at selgeren ikke realiserer større verdistigning enn man finner rimelig. Kjøperen vil likevel betale den pris etterspørselen gir grunnlag for, dels ved kontantbeløpet til selger, dels ved overtagelse av de skattekrav som vil bli lagt på eiendommen. Bruken av areal til ulike formål kan styres ved differensiering av slike eiendomsskatter. Jeg finner det urimelig å betrakte økte eiendomsskatter bare som en byrde på hver enkelt av oss. Det er alment akseptert av stat og kommuner tar inn store beløp i skatter for å dekke nødvendige utgifter. Da bør vi tillate oss å vurdere hvilke skatteformer som er mest hensiktsmessige. Mye taler for at vi med fordel kan legge større vekt på eiendomsskatter, slik at vi kanskje til gjengjeld kan holde en lavere beskatning av personlige inntekter enn vi ellers ville gjort.

NORGES ALMENVITENSKAPELIGE FORSKNINGSRÅD

A. RÅDET FOR HUMANISTISK FORSKNING

B. RÅDET FOR SAMFUNNSVITENSKAPELIG FORSKNING

C. RÅDET FOR MEDISINSK FORSKNING

D. RÅDET FOR NATURVITENSKAPELIG FORSKNING

Søknader for 1972 om bevilgning fra NAVF og over statsbudsjettet
Kap. 332, om forskningsstipend og utstyr.

Søknadsfrist 15. mai 1971

NAVF gir hvert år støtte til forskere eller vitenskapelige institusjoner for bestemte forskningsprosjekter, stipend og utgivelse av vitenskapelige skrifter.

Til forskningsprosjekter gis støtte i form av vitenskapelig og annen assistanse, utstyr og drift (herunder reiser i tilknytning til prosjektet).

Forskningsstipend gis til egne prosjekter eller for deltaking i andre prosjekter.

Det kan også søkes stipend til forskning i samarbeid med utenlandske institutter og organisasjoner og for deltaking i vitenskapelige møter. Videre gis støtte til opphold for utenlandske forskere ved norske institusjoner som ledd i vitenskapelig samarbeid etter søknad fra vedkommende institusjon.

Søknad skrives på *gult* skjema som fås på NAVFs kontor og på ekspedisjonskontorene ved universitetene og høyskolene.

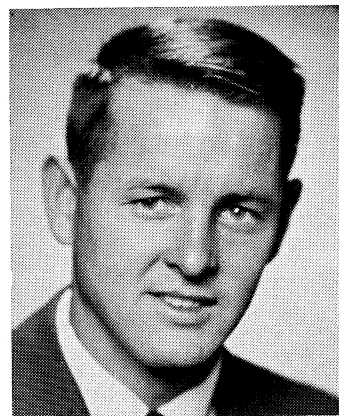
Søknadsfristen gjelder ikke for bevilgning til publisering av avhandlinger.

Nærmere opplysninger er gitt på side 4 i søknadsskjemaet.

NAVF's adresse: Wergelandsveien 15, Oslo 1 — Telefon 20 65 35.

Industritaksering for finansiering

AV
CAND. OECON. HARALD FURE,
DEN NORSKE CREDITBANK

Med bakgrunn i de tradisjonelle takseringstyper; «verdi ved nåværende anvendelse», og «verdi ved eventuell realisasjon», drøftes det nye syn som nå kommer inn ved taksering; «bedriftens forretningsmessige låneverdi basert på bedriftens forventede økonomiske evne til å betjene lånekapital».

Forfatteren behandler videre de praktiske muligheter EDB-behandling av den fremtidige inntekts- og utgiftsutvikling gir for å bruke dette fremtidsrettede takseringssyn.

1. Hva er takst?

Taksering defineres som: «Verdsettelse av et økonomisk objekt for et nærmere bestemt forhold». Jeg vil begrense meg til å la formålet være takst med hensyn til *finansiering*. Jeg vil også begrense meg til de rent forretningsmessige vurderinger og ikke som man ofte må gjøre, trekke inn «samfunnsmessige hensyn» m. m.

Det er tradisjonelt to taksttyper (Norges Hypotekforening for Næringslivet):

Takst I: Verdi ved nuværende anvendelse.

Takst II: Verdi ved eventuell realisasjon.

Noen definerer også takst I som «Verdi etter gangbare priser i kjøp og salg». Hermed er det altså ikke bare nuværende anvendelse som spiller en rolle, men også alternative anvendelser av produksjonsanlegget. Likevel er det en svakhet ved takst I, — nemlig at man ikke klart uttrykt tar hensyn til den fremtidige inntjenings-evnen til anlegget, gjerne ved alternative anvendelser. Dette har medført at man også diskuterer en tredje taksttype (Den norske Industribank):

Takst III: Bedriftens forretningsmessige låneverdi basert på bedriftens forventede økonomiske evne til å betjene lånekapital.

2. Teknisk verdi og fremtidig inntjeningssevne.

Vurdering av takst III trenger mer og mer gjennom i forbindelse med finansiering. Dette er ganske naturlig, i og med at det er bedriftens evne til å bære renter og avdrag gjennom sin inntjenning som bør være utgangspunktet for lån, og ikke kvaliteten på søylekonstruksjoner, dører, belysning, etc.

Det er imidlertid opplagt at den rent tekniske vurdering av anlegget ikke kan utelates. Man må bedømme hvorvidt anlegget egner seg for den valgte utnyttelse, i hvilken tilstand anlegget er, vedlikeholdsmessig sett, om det er nødvendig med utvidelser og nyinvesteringer, osv. Dette er således en kartlegging av faktorer som vil påvirke de fremtidige overskudd.

En annen vesentlig side ved den tekniske vurdering er at man må gi svar på hva det egentlig koster å bygge et lignende anlegg som skal dekke den funksjon som anlegget er tiltenkt. Dette vil jeg kalle den «tekniske verdi». Denne verdi bør også kunne brukes dersom et anlegg er nedslitt. I såfall kan man si at for å få like lang levetid på det nedslitte anlegg som et nytt, så må man regne med tilsvarende større utbetalinger i fremtiden til vedlikehold og utskiftninger. Det kan vel diskuteres, men man kan forutsette at disse utbetalinger pluss anleggets verdi idag, omtrent tilsvarer hva det koster å bygge et nytt. Etter min oppfatning bør *takst I* begrenses til å finne den nevnte «tekniske verdi».

Takst III går som nevnt ut på å beregne be-

driftens forventede evne til å betjene lånekapital. Dette er det samme som å beregne den fremtidige inntektsstrøm. Hvis man så diskonterer denne til idag med en valgt kalkulasjonsrentefot, fremkommer «nåverdien». Denne «nåverdien» vil være sammenfallende med salgsverdien. Det eneste en kjøper er interessert i, er nemlig den fremtidige inntektstrøm, og det er den han er villig til å betale for.

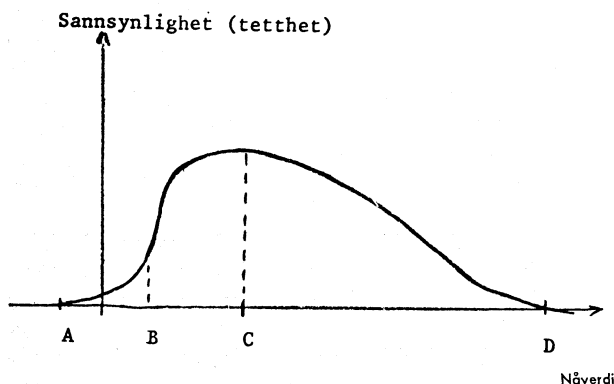
«Nåverdien» kan settes opp som et korrektiv til «teknisk verdi». En teknisk verdi som er lavere enn nåverdien, betyr at virksomheten er gunstig. Hvis derimot teknisk verdi er høyere, så sier dette oss at man har for store verdier i anlegget i forhold til den fremtidige inntjeningsevne. En høy teknisk verdi gir herved heller ikke automatisk høy kredittverdighet.

3. Takst og usikkerhet.

En vesentlig faktor ved taksering er «skjønn». Hvis det er vanskelig å finne reelt grunnlag for frembringelse av en verdi, så benytter man «skjønn».

Det som egentlig ligger bak bruken av «skjønn» er en måte å behandle problemet *usikkerhet* på. Man regner med at verdien kan både bli den og den, men så velger man ved skjønn den mest sannsynlige verdien.

Dette kan illustreres på følgende måte:

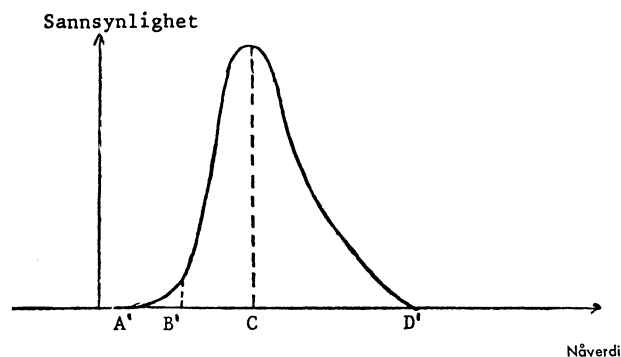

Figur 1

Taksten antas f. eks. helt sikkert å ligge mellom A og D. Den mest sannsynlige er imidlertid C. Jeg har ikke gått inn på takst II tidligere, men det er naturlig at den ville ligge ved B. Denne taksten, også kalt «slakteverdi», er anleggets verdi dersom driften må innstilles.

En alternativ anvendelse av anlegget (utleie f. eks.), eller et helt annet anlegg kan gi en annen kurve: Se figur 2.

C forutsettes å være samme verdi, men variasjonen av anslått verdi av dette anlegget antas å ligge innenfor et mindre intervall. Anlegget har således en mer «sikker» verdi, og er derfor også mer attraktivt som grunnlag for lån.

Figur 2

Hvorledes skal man så kunne komme frem til en slik fordeling over et anleggs antatte verdi? Det er et arbeid som med stor fordel kan overlates til elektroniske datamaskiner. Det må programmeres en budsjetteringsmodell, hvor det inngår en rekke variable størrelser (lønn, sosiale utgifter, inflasjonstakt, salgspriser, osv.) som må kunne gis forskjellige verdier. Anleggets salgsverdi eller eierens godtgjørelse for inntekter utover den aktuelle perioden tas med ved periodens slutt. Man baserer seg på en likviditetsbetraktning, og avskrivninger tas det derfor ikke hensyn til, utenom det som er kommet til uttrykk i redusert salgsverdi ved periodens slutt.

Tildeling av verdier til variablene foregår ved at datamaskinen trekker verdier etter oppgitte sannsynlighetsfordelinger for de enkelte variabler. Datamaskinen trekker én verdi for hver variabel og beregner en fremtidig inntekts- og utgiftsutvikling. Deretter diskonteres betalingsstrømmen med en gitt kalkulasjonsrentefot, og nåverdien finnes. Datamaskinen foretar en ny runde trekkninger, lager en ny beregning, og finner en ny nåverdi. Alle nåverdiene plottes inn i et diagram, og en fordeling som vist på figurene, kan tegnes.

Man kan da regne med forskjellige nåverdier etter forskjellig sannsynlighet. Takst II kan bli hvilken som helst av nåverdiene til venstre for B i fig. 1, dvs. hvis driften må innstille (med dertil hørende sannsynlighet). Salgsverdien pr. idag vil antagelig ligge omtrent ved den mest sannsynlige nåverdi.

Mens takst I ikke skulle ta hensyn til de fremtidige inntektsstrømmer, går takst III ut på en nøye kartlegging av disse, — med fastleggelse av øvre og nedre grenser med dertil hørende sannsynligheter som på fig. 1 og 2. Takst II vil bli dekket av en slik oppstilling av takst III og trengs ikke uttrykkes eksplisitt.

4. Hvilken kalkulasjonsrentefot?

Dette er et temmelig komplisert og avgjørende spørsmål.

Verdien av kalkulasjonsrentefoten bør man

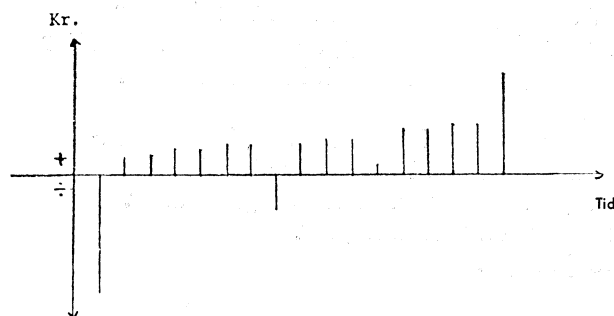
velge delvis ut fra sine subjektive krav til avkastning og dessuten ut fra hva man anser for realistisk å oppnå jevnt over i markedet idag og på sikt. Årsaken til at man ikke klarer å stille opp generelle regler for fastsettelse av kalkulasjonsrentefoten, beror nettopp på at den må bli beheftet med subjektive vurderinger.

En kompliserende faktor kan det også være at bedriftsledelsens og långiverens (bankens) syn på kalkulasjonsrenten kan avvike fra hverandre. Långiveren kan tenkes å kreve høyere kalkulasjonsrentefot for å være på den sikre siden. Derved forskyves nåverdiene nedover (dvs. kurven på figurene 1 og 2 blir skjøvet mot venstre), noe som igjen fører til lavere lånegrunnlag.

Man kan delvis omgå problemet med å velge riktig kalkulasjonsrentefot eller i allefall få et korrektiv, ved å beregne den interne rente for bedriftens fremtidige likviditetsstrøm. Den interne rente defineres som kjent som «den rentefot som gjør summen av de diskonterte inn- og utbetalinger i likviditetstrømmen lik 0». (Denne rentefoten kan ikke finnes direkte ved matematiske metoder, og man må derfor prøve seg frem. Dette kan med fordel overlates en datamaskin.)

For å finne den interne rente, må man ha noe å beregne rente av, og derfor må således anleggets verdi kjøres inn som en utbetaling ved starttidspunktet i likviditetsstrømmen. Hva som er anleggets verdi, vil imidlertid være utslagsgivende for verdien av den interne rente, — så hva da?

Det sikreste utgangspunkt er at man benytter den «tekniske verdi», dvs. hva koster det å sette opp et lignende anlegg? Hvis man kjenner salgsverdien pr. idag, bør imidlertid denne anvendes. Det koster nemlig eieren salgsprisen å sitte med anlegget fortsatt. Det spiller herved ingen rolle hva anlegget har kostet eller hvorvidt anlegget er «nedskrevet» eller ikke. Hvis anlegget er nedslitt, og salgsprisen lav av den grunn, så må man huske på å ta med de nødvendige kapitalutlegg til vedlikehold og nyinvesteringer senere i likviditetsstrømmen. (Dette tas ikke med dersom «teknisk verdi» benyttes.)

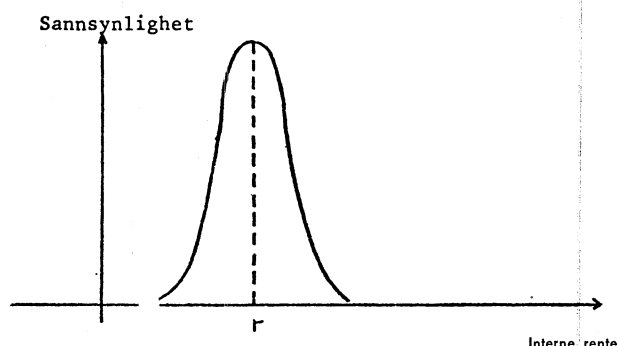

Figur 3

En høyere salgspris enn hva et nytt anlegg koster, er tenkelig i visse sjeldne situasjoner med lang leveringstid, osv. Også her vil det være aktuelt å benytte salgsprisen i kalkylen.

En likviditetsstrøm for beregning av den interne rente vil da kunne se slik ut: Se figur 3.

I kalkylen for beregning av den interne rente trekkes verdier av variablene som tidligere, og derved kan man også beregne en hyppighetsfordeling for interne rente. Verdiene av den interne rente kan så sammenholdes med det man ville bruke som kalkulasjonsrente, og verdien r bør være minst like høy som kalkulasjonsrenten. Se figur 4.

Figur 4

5. Oppsummering.

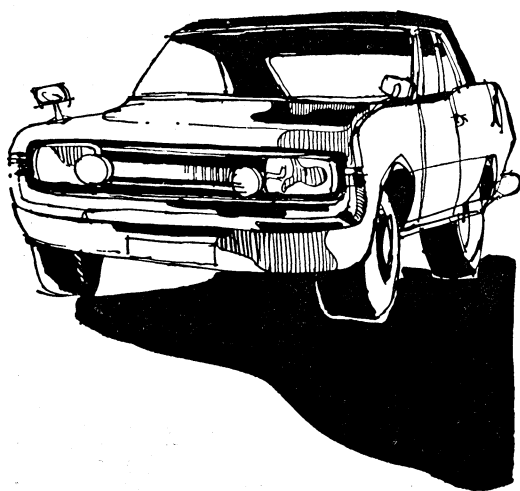
Takst I går ut på å finne den «tekniske verdi» som er et noe teoretisk begrep og som defineres som omkostningen ved å bygge et tilsvarende anlegg pr. idag. (Man tenker seg også at verdien av et nedslitt anlegg pluss nødvendige fremtidige utbetalinger til vedlikehold og nyinvesteringer omtrent tilsvarer omkostningene på et nytt anlegg hvis samme levetid skal oppnås.)

Takst III vil si en kartlegging av sannsynlighetene for at de forskjellige fremtidige inntekststrømmers nåverdier skal inntreffe. Takst II faller inn under denne operasjon som nåverdiene av betalingsstrømmene ved realisasjon enten idag eller før utløpet av den aktuelle periode.

Den tekniske verdi sammenholdes med den «mest sannsynlige» nåverdi, og bildet er gunstig hvis teknisk verdi er lik eller mindre enn denne. En høy teknisk verdi betyr herved ikke høy kredittverdighet.

Kalkulasjonsrentefoten til beregning av nåverdien er delvis subjektivt vurdert, og kan suppleres med beregning av den interne rente. Som kapitalbegrep benyttes antatt salgsverdi pr. idag. Hvis denne er vanskelig å fastlegge, kan teknisk verdi benyttes. Man kan si at prosjektet er gunstig dersom antatt kalkulasjonsrentefot er lik eller mindre enn den «mest sannsynlige» verdi av interne rente.

Hos oss får De låne penger allerede etter 6 måneders sparing. Uten sikkerhet.

Vi kaller det sparelån.

Alt vi betinger oss er at De sparer en viss sum (størrelsen bestemmer De selv) månedlig i 6 måneder. Vi låner Dem da tilsvarende beløp. Uten sikkerhet. Altså dobbelt så mange penger til disposisjon. Penger De kan bruke til ny bil. Eller noe annet. Trenger De mer penger sparer De i 12 måneder og får låne 1½ gang det oppsparte beløp. Og etter 18 måneder 2 ganger så meget. Fremdeles uten sikkerhet! Større førstegangsinnskudd teller med i lånegrunnlaget. Betingelsen er at dette har stått inne i hele spareperioden låneretten beregnes etter. Kontakt oss for en nærmere prat. Det vil De tjene på.

KREDITKASSEN

Norge og EEC

Nummer 3 — mars av SOSIALØKONOMEN var et spesialnummer hvor vi behandlet de aktuelle markedsspørsmål. Dette nummer og våre tidligere kommentarer innenfor emnet har gitt en diskusjon som vi bringer i det følgende.

Videre tar vi med en artikkel av Ole David Koht Nordbye om EEC og utviklingslandene. Denne artikkelen var planlagt til spesialnummeret. Men på grunn av forfatterens utenlandsopphold tok det såvidt lang tid for redaksjonen å få kontakt med forfatteren at det ikke var mulig å få artikkelen med i nummer 3.

EEC og norsk økonomi

Svar på cand.oecon Ivar Stugus kommentar i februarnummeret

Cand. oecon. Ivar Stugu kommenterte i forrige nummer av Sosialøkonomen vår lederartikkel i januarnummeret om «Borten og EEC», hvor vi bl.a. hevdet at «de økonomiske motiver for et norsk medlemskap er svake». Stugu tolket dette slik at det vi har ment å gi uttrykk for er at «selv om de økonomiske motiver er svake, taler de for norsk medlemskap.» Hvor etter han selv forsøker å argumentere for det syn at de økonomiske motiver for norsk medlemskap i EEC er sterke.

La oss derfor umiddelbart få fastslå at vi ikke har gitt uttrykk for den mening at de økonomiske motiver udiskutabelt taler for et norsk EEC-medlemskap. Vi kan heller ikke se at cand. oecon. Stugus argumentasjon, bygget som den er på personlig tro og formodninger, er så overbevisende at vi ikke fortsatt vil holde fast på det syn vi ga uttrykk for i nevnte lederartikkel. Vi hevdet der at «Med hensyn til de økonomiske konsekvenser av et norsk medlemskap, står man, etter vår oppfatning, fortrinnsvis overfor et inntekstfor-

delingsproblem». Vi hevdet videre at: «Når det gjelder spørsmålet om virkningene med hensyn til økonomisk vekst, har det lenge vært en utbredt oppfatning blant sosialøkonomene i vårt land, at et medlemskap i EEC neppe vil ha noen vesentlig betydning. Viktigere enn medlemskap i EEC er den økonomiske politikk som blir ført i vårt land. Erfaringene fra 60-årene underbygger denne oppfatning.»

Stugu påpeker, gangske riktig, at: «Samhandelen mellom EFTA-landene har økt mye sterkere enn disse lands totale utenrikshandel. Likeledes har samhandelen mellom EØF-landene økt betydelig raskere enn disse lands handel med andre land». Deretter fremkommer cand. oecon. Stugu med en påstand, som vi vil hevde bygger på en uriktig oppfatning av de relevante økonomiske sammenhenger: «En sammenslutning av de to handelsblokkene ville formentlig ha ført til en vekst i samhandelen mellom EFTA- og EØF-landene tilsvarende veksten i handelen mellom medlemslandene av en og samme gruppering» (vår uthev-

ning). Siden denne påstand trolig ville vært et sterkt argument i favør av Stugus påstand om sterke økonomiske motiver for norsk EEC-medlemskap, hvis den hadde vært riktig, ville det kanskje bidra til en vesentlig avklaring om vi kunne enes om hva som er det riktige forhold.

I den økonomiske teori for internasjonal handel konkluderes det vanligvis med at opprettelsen av et frihandelsområde mellom et begrenset antall land, kan føre til større produksjon, eventuelt en høyere vekstrate, og vil føre til en forvriddning av utenrikshandelen. Opprettelsen av et frihandelsområde vil kunne føre til større effektivitet i produksjonen gjennom utvidet spesialisering og arbeidsdeling. Om den samlede produksjon vil bli økt, avhenger imidlertid av om den økonomiske politikk til enhver tid evner å sikre full utnyttelse av produksjonskapasiteten. Det siste er ikke alltid noe en kan være trygg på. Derimot er det ganske sikkert at opprettelsen av frihandelsområder vil føre til en slik forvriddning av de enkelte lands

eksport og import at samhandelen mellom landene i frihandelsområdet vil øke raskere enn handelen med land utenfor dette område. Utviklingen innen og mellom EFTA og EEC, (vi foretrekker å holde fast ved den innarbeidede betegnelse for Fellesmarkedet i stedet for å nytte den nye offisielle betegnelsen EØF), i 60-årene illustrerer på en utmerket måte denne forvridningseffekten. For Norges vedkommende t.eks. har eksporten økt prosentvis langt sterkere til EFTA-land enn til EEC-området.

Siden denne forvridningen i handelsmønsteret i så stor grad preger utviklingen i det forløpne tiår, kan man ikke, som Stugu gjør, påstå at om man hadde fått en sammenlutning av EFTA og EEC, ville man ha fått en like stor vekst i samhandelen innen det nye og større frihandelsområdet, som en hittil har hatt innenfor de enkelte områder. For Norges vedkommende vil det være rimelig å anta at en eventuelt ville ha fått en økning i eksporten til EEC og EFTA som samlet ikke var så mye forskjellig fra vekstraten for vår samlede eksport, (dvs. en vesentlig lavere vekstrate enn det tilfellet har vært for Norges eksport til EFTA-landene i seksti-årene).

Stugu påpeker videre at: «Virkningene av EFTA-samarbeidet fordunkles av den kjensgjerning at det avgjort største EFTA-land, Storbritannia, har hatt en svakere økonomisk vekst enn landene i Europa ellers». Dette kan være riktig nok, men da bør også tillegges at vekstvirkningene av EFTA i dag kan synes vel flatterende ved det at EFTA trådte i kraft på et tidspunkt da de vestlige lands økonomi var begynt å komme over det alvorligste økonomiske tilbakeslag man har hatt i etterkrigstiden og mens det fortsatt var en viss ledig kapasitet i produksjonslivet. Selv om det synes nok

at EFTA var en positiv stimulans for norsk økonomi, må en del av den raske økonomiske vekst i begynnelsen av 60-årene også tilskrives bedre internasjonale konjunkturer generelt sett.

Stugu hevder videre at en «løsning av de europeiske markedsproblemer ville kunne ha ført til en økonomisk vekst i Storbritannia på linje med veksten i Europa ellers». Dette kan muligens være riktig, forutsatt at Storbritannias økonomiske problemer har vært eller er av såkalt «markedspolitisk» karakter, men det har ikke vært vårt inntrykk.

En stor del av Stugus innlegg går ellers med til å påpeke påståtte fordeler ved norsk medlemskap. Vi kan umiddelbart si oss enig i at enkelte bedrifter og bransjer vil ha økonomiske fordeler av et EEC-medlemskap; det hevdet vi også i vår lederartikkel i januar-nummeret. Men vi er noe forbauset over at Stugu ikke synes å finne noen økonomiske *ulemper* forbundet med medlemskap i EEC. Noen næringer vil jo unektelig komme til å tape på et norsk medlemskap. Og vi må tilstå at vi ikke føler oss overbevist om at *prisstigningsproblemer* vil kunne bli bedre løst innen et utvidet EEC enn innenfor den nåværende markedsordning, slik Stugu antyder. Så lenge man tar sikte på full sysselsetting tror vi man må regne med en vedvarende prisstigning, selv om en skulle lykkes i å utforme en bedre inntektspolitikk.

På et punkt i Stugus argumentasjon vil vi reservere oss mot selve hans betraktningssmåte. Stugu hevder, for såvidt riktig nok, at opprettelsen av et frihandelsområde ikke er tilstrekkelig for å få fjernet alle handelshindringer, for også «Ulikhetene i landenes økonomiske politikk trer ofte frem som handelshindringer». Og som eksempel på dette nevner han den norske og

svenske prisstopp, som fører til ulemper for utenrikshandelen. Men er det så ubetinget en fordel med en *fullstendig fri* handel — dvs. å få fjernet *alle* «handelshindringer» — for enhver pris? Vi kan ikke se annet enn at Stugus argument er en ny variant av laissez-faire-tankegangen, som vi faktisk trodde var forlatt som et noe foreldet prinsipp for økonomisk politikk.

Vi er av den oppfatning av ulikheter mellom de enkelte lands økonomiske politikk, forårsaket av ulik historisk-økonomisk bakgrunn, ulik struktur og forskjellig syn når det gjelder målene for den økonomiske politikk, kan det ikke av noe slags *harmoniseringshensyn* alene være grunn til å fjerne. Tvert i mot synes jo samfunnsutviklingen å føre til at man finner det nødvendig og ønskelig med stadig flere og mer nyanserte målsettinger, og dette øker behovet for flere, bedre og nye virkemidler. Det virker noe formålsløst da å skulle harmonisere forskjellige lands økonomiske politikk bare for at den i en eller annen forstand ikke skal virke *diskriminerende*.

Som vi skrev innledningsvis, er det altså vårt syn at vi ikke regner de økonomiske konsekvenser av et norsk medlemskap så betydningsfulle at de bør være avgjørende for Norges standpunkt til spørsmålet om vårt land bør gå inn i EEC eller bli stående utenfor. Vi føler oss ikke engang sikre på om det alt i alt kan sies å være en fordel eller ulempe i økonomisk henseende å bli stående utenfor, heller ikke på noe lengre sikt. På denne bakgrunn kan vi selvsagt heller ikke ha noen bestemt formening om størrelsesordenen av de økonomiske virkninger.

I denne forbindelse kan det imidlertid være grunn til å komme med et hjertesukk. Spørsmålet om norsk medlemskap i EEC har nå vært et diskusjonstema i vårt land i ca.

10 år. I denne tiden har det oss bekjent ikke vært gjort et eneste seriøst forsøk på å foreta en grundig, kvantitativ undersøkelse av virkningene for vårt land av et medlemskap i EEC. Det har vært foretatt beregninger for enkelte næringer, men en mer fullstendig analyse mangler. Det er i det hele tatt symptomatisk for behandlingen av spørsmålet i vårt land at både moststandere og tilhengere i dag

som for 10 år siden i stor grad baserer seg på antakelser og tro om økonomiske virkninger av fordeler og ulemper. Burde ikke Handelsdepartementet her ha tatt et initiativ til å få igangsatt økonomiske utredninger?

En endring av betydning har imidlertid skjedd. Nå synes man å være enig om at spørsmålet først og fremst er av politisk karakter; man er enig om at uten-

riks- og sikkerhetspolitiske hensyn er av sentral betydning og man erkjenner at når det gjelder den økonomiske politikk, er det ikke først og fremst av hensyn til å sikre den fulle sysselsetting og en stadig økende levestandard at EEC-medlemskap er aktuelt, — det vil i stor grad være spørsmål om et valg mellom ulike typer av økonomisk politikk. Dette er i allfall et fremskritt.

Tilsvar av cand.oecon Ivar Stugu

«Sosialøkonomen» har tilbudt meg plass til ytterligere kommentarer til den tidligere debatt og det redaksjonelle svar i dette nummer på mine kommentarer i tidsskriftets nr. 2 av i år.

I «Sosialøkonomens» januar-nummer ble hevdet at det har «lenge vært en utbredt oppfatning blant sosialøkonomer i vårt land at et medlemskap i EEC neppe vil ha noen vesentlig betydning» (i økonomisk henseende). Dette reagerte jeg mot, og derfor skrev jeg mine kommentarer i nr. 2. Uttalelsene i spesial-nummeret (nr. 3) viser også at «Sosialøkonomen» ikke kan ha dekning for sin påstand. Dette synes også å være erkjent av redaksjonen selv som i sin leder i spesial-nummeret forsiktigvis ga uttrykk for at «faglig kompetanse ikke gir grunnlag for entydig konklusjoner». Det kan så være når det gjelder spørsmålet slik det nå en gang ble stilt, men jeg vil etter å ha lest spesial-nummeret gå enda lenger og tilføye

at uttalelsene tyder på at det blant økonomene faktisk er overraskende bred enighet om at det økonomisk sett er viktig å finne en løsning på de europeiske markedsproblemer slik at vi kommer innenfor EØF's tollmurer sammen med de andre land som har innledet forhandlinger om medlemskap.

Når det gjelder de redaksjonelle kommentarer i dette nummer, synes jeg at de ligger farlig nær opp til en generell benektelse av at internasjonalt økonomisk samarbeid er viktig for oss i økonomisk henseende. Jeg mener at vi har et rikt erfaringsmaterieell som viser at det europeiske økonomiske samarbeid vi har deltatt i etter krigen, i høy grad har vært til vår gunst. Innrømmer vi dette, bør vi også innse at det er viktig å videreutvikle dette samarbeidet. I dag er situasjonen i Europa at de direkte handelshindringer i vesentlig grad er bygget ned. Dette nødvendig-gjør en utdyping av samarbeidet for å løse bakenforliggende

problemer. Dette er på ingen måte «en ny variant av laissez-faire-tankegangen». Det er tvertimot et forsøk på å sette internasjonal samarbeid og planlegging i høysetet.

For ti år siden var mange i dette land nesten like redde for EFTA som de i dag er redde for EØF. En av årsakene er at man lett bli hengende i statiske betraktningsmåter. Utviklingen har imidlertid gjort mang en engstelse til skamme, og jeg tror også at det er grunn til å se fortrøstningsfullt på fremtiden hvis vi ikke isolerer oss. Jeg vil til avslutning gjenta det jeg pekte på i pkt. 8 i min kommentar i nr. 2, at de internasjonale samarbeidsoppgaver som vi står overfor (miljøvern, trivselsproblemer m.v.), tilsier at vi er med på å utvikle et samarbeid som legger bånd på landenes tilbøyeligheter til å handle på egen hånd når det tjener deres egne kortsiktige økonomiske interesser...

DAHL & SARTO

De ser den stadig oftere: Arbeiderbladet!
På trikk og buss og tog. Likegyldig hvilken
innstilling man har — Arbeiderbladet blir lest
med stor interesse. Først og fremst fordi det
er en meningsfylt avis.
Mer enn 240 000 kvinner og menn leser
Arbeiderbladet daglig.*
Det avtvinger respekt og aktelse — at man
er godt informert. Når det samtidig er
underholdende, er det god grunn til å lese

- en spesiell avis!

*I følge NAL's landsomfattende Mediaundersøkelse 1969–1970.

Om tollens betydning for eksporten

En kommentar til byråsjef Harald Bøyums artikkel i Sosialøkonomens spesialnummer om Norge og EEC

AV

CAND. OECON. TORE LINDHOLT

1

I en artikkel i foregående nummer av Sosialøkonomen behandler byråsjef Harald Bøyum spørsmålet om tollens betydning for eksportutviklingen. Bøyum fremlegger i denne forbindelse et tallmateriale som viser interessante trekk når det gjelder utviklingen i utenrikshandelen for EFTA- og EEC-landene. Han påpeker blant annet at innen de to markedsområdene er det eksporten av bearbeidede produkter som har vist en særlig sterk økning. Dette er varer som tidligere har vært belastet med relativt høye tollsatser. På denne bakgrunn hevder Bøyum at den sterke økning i eksporten av bearbeidede varer er en konsekvens av tollreduksjonene, og illustrerer dette synspunkt med et praktisk eksempel fra tre-foredlingssektoren. Toll tillegges derfor en betydelig vekt av Bøyum, mens mange av de andre økonomer som uttaler seg om dette i samme nummer av Sosialøkonomen, synes å tillegge toll relativt liten betydning når det gjelder spørsmålet om veksten i produksjon og internasjonal handel.

Jeg vil her tillate meg å peke på et par momenter som innebærer at man på grunnlag av Bøyums tallmateriale ikke uten videre kan trekke den konklusjon at tollreduksjoner har vært noen avgjørende årsak til den sterke økning i den *totale* samhandel med bearbeidede varer i de senere år.

2

EFTA- og EEC-landene omfatter de fleste av de land som en kan kalle høyt industrialiserte. De siste 10–15 år har vært en meget sterk økonomisk vekstperiode, og i løpet av denne periode er det utviklet en mengde nye produkter. Det er derfor intet bemerkelsesverdig i at samhandelen mellom de industrialiserte land i økende grad omfatter ulike typer av ferdigvarer og industrielt bearbeidede varer. En betydelig økning i import og eksport av

slike varer ville en sikkert ha fått også om EFTA og EEC ikke hadde vært etablert.

Når det mellom et større antall land blir opprettet henholdsvis et frihandelsområde og en tollunion, må det naturlig nok føre til at importen og eksportens *fordeling på land* blir påvirket. Fjerning av toll mellom noen land og opprettelsen av en (felles) tollmur overfor andre land, vil få prisvirkninger og vil av denne grunn føre til en viss *forvridning* av handelsmønsteret. Dette kan også føre til at andre produksjonssektorer vil bli de mest ekspanderende enn det som ellers ville vært tilfelle. Hvilke land som er med i et frihandelsområde vil således måtte antas å få virkninger for et lands *produksjonsstruktur*, mens det vil være noe mer usikkert hvordan *totaleksporten* og *vekstraten* i økonomien vil bli påvirket.

Etter min oppfatning illustrerer Bøyums tallmateriale for utenrikshandelens utvikling fra 1959 til 1969 først og fremst hvor betydelig *forvridningseffekten* av opprettelsen av EFTA og EEC har vært. EFTA's andel av norsk vareeksport er økt fra 40,6 til 50,2 prosent, og hele denne økning på ca. 10 prosentpoeng kan tilskrives en økt eksport til de nordiske land, (som nå avtar en fjerdedel av vår eksport). Både for de andre land innen EFTA og for EEC-landene er det slik at de enkelte lands eksport og import har økt særlig sterkt overfor de respektive medlemsland, mens økningen har vært *relativt* mindre (om enn betydelig i absolutt forstand) overfor land i det andre handelsområde og overfor land utenfor EFTA og EEC.

Dette utviklingsforløp gir i seg selv få holdepunkter for å vurdere tollens betydning for den samlede eksport- og importutvikling. Det eneste holdepunkt vi har for å vurdere tollens betydning som handelshindring ligger i grunnen i utviklingen i samhandelen med EEC-området. Her har jo det skjedd at EEC har etablert en felles tolltariff og EEC-landenes til-

pasning til denne var fullført 1. juli 1968. Det er her grunn å bemerke at Norges eksport til EEC ikke synes å ha blitt nevneverdig hindret av dette forhold. Faktisk er det slik at EEC-landene har avtatt en økende andel av Norges samlede eksport i de siste 3—4 år. Mens EEC avtok 23,3 prosent av vår eksport i 1967, ble andelen økt til 23,4 prosent i 1968, 25,4 prosent i 1969 og 30,0 prosent i 1970 (Kilde: Økonomisk utsyn for 1970). Innen EEC har Vest-Tyskland jevnt over måttet øke sine tollsatser. Allikevel har også Vest-Tyskland avtatt en økende andel av vår eksport, (andelen har økt fra 12,5 prosent i 1967 til 18,1 prosent i 1970). Utviklingen hittil synes altså *ikke* å underbygge den antagelse at tollsatser er av nevneverdig betydning som handelshindring.

Nå er det et faktum at tollsatsene i EEC er høyest for ferdigvarer, og mange har i den anledning uttrykt bekymring over at vårt land eventuelt skulle bli stående utenfor. Men her er det å bemerke at prisforskjeller er av størst betydning fra et konkurransesynspunkt for de produsenter som fremstiller homogene eller teknisk identiske produkter. Nettopp for ferdigvarer er imidlertid *produktforskjeller* noe som forekommer hyppig. For konkurransesituasjonen vil derfor spørsmålet om produktenes kvalitet, design o.l., være av like stor betydning som prisforskjellene. Med hensyn til utviklingen på lengre sikt er det videre grunn til å vente at tendensen til tollreduksjoner vil fortsette. Alt i alt tror jeg derfor det er god grunn til å hevde at tollsatser er av mindre betydning som handelshindring. En diskusjon av tollbelastningen ved å stå utenfor EEC, vil derfor bli en diskusjon om «småting». Skal en imidlertid først foreta slike beregninger, må en også ta med at hvis Norge går med i EEC, mens enkelte EFTA-land blir stående utenfor, vil vi kanskje måtte bygge opp tollsatsene overfor disse EFTA-land — som vi nå ikke har toll overfor.

3

Bøyum forsøker å illustrere tollens betydning med et eksempel fra treforedlingssektoren. Dette eksempel på tollbelastning er tidligere trukket frem av tidligere industriminister Sverre W. Rostoft og representerer en så merkverdig beregnings- og argumentasjonsmetode at jeg vil tillate meg å gjengi det i sin helhet fra Bøyums artikkel.¹⁾

«For å illustrere tollens betydning for eksporten

¹⁾ Se «Norsk skogindustri — begrensninger og muligheter»; Norsk Skogindustri nr. 1/1971. Artikkelen er en gjengivelse av statsråd Sverre W. Rostofts foredrag ved åpningen av «Skog og Tre 1970» i Universitetets Aula.

nærmere kan nevnes et eksempel fra treforedlingssektoren referert i Norsk Skogindustri nr. 1 for 1971. En vesentlig del av den norske papireksport utenom avispapir består av magasinpapir, trefritt trykkpapir, trefritt skrivepapir, falsekartong og greaseproof. Tømmerforbruket pr. tonn for disse papirsorter varierer mellom 2,8 m³ for magasinpapir og 5,8 m³ for trefritt skrivepapir og greaseproof. Fra 1. januar 1972 er tollen for disse produkter i Fellesskapet 12₀/0. Dette tilsvarer et tollbeløp varierende fra kr. 135 til kr. 282 pr. tonn papir. Ser en f.eks. dette i forhold til medgått virke, tilsvarer det fra kr. 44 til kr. 55 pr. m³ anvendt virke, dvs. omlag halvparten av den norske virkeprisen i inneværende sesong. Ser en f.eks. videre på hva 12₀/0 toll utgjør i relasjon til arbeidslønnen, viser det seg at tollbelastningen for en rekke papirsorter tilsvarer de totale arbeidsomkostninger ved framstilling av papir fra massestadiet.»

Nå påpeker Bøyum at det neppe er riktig å sette tollbeløpet i relasjon til noen enkelt av innsatsfaktorene i produksjonen av eksportvarene, men finner allikevel å kunne konkludere med at:

«Eksemplet skulle likevel tydelig indikere at tollen er et så viktig økonomisk element i lønnsomheten av eksportproduksjonen at en neppe kan sette dette element ut av betraktning når en skal vurdere utsikten for en videre industriell ekspansjon i retning av høyere bearbeidelse av eksportvarene.»

For nærmere å klargjøre hva som egentlig ligger i dette argument, vil jeg eksempelvis forutsette at man for denne produkttype har en gjennomsnittlig tollbelastning på 200 kr. pr. enhet (tonn papir). Siden dette representerer en tollsats på 12 prosent, kan vi slutte at salgsprisen pr. tonn papir må ligge rundt 1 800 kr. Pr. enhet kan det forutsettes å gå med 4 m³ tømmer; det gir en tollbelastning på 50 kr. pr. m³. Hvis virkeprisen i samsvar med Bøyums eksempel ligger på ca. 100 kr. og arbeidsomkostningene utgjør omtrent det samme som tollbelastningen, kan vi derfor regne oss til at for å produsere et tonn papir trengs det tømmer for 400 kr. og arbeidsomkostningene vil utgjøre 200 kr. Den eneste informasjon vi får i Bøyums eksempel er derfor egentlig at det står tilbake 1 200 kr. som skal dekke kapitalslit og andre kostnader, og vil gi en større eller mindre fortjeneste.

Her er det grunn til å spørre om *hva* Bøyum (og Rostoft) har ment å få frem med sitt eksempel. Hvilken informasjon om tollens betydning får en egentlig ved å sammenligne tollbeløpet med enhetsprisen på en av produksjonsfaktorene? Det er kanskje ikke fair å påstå det, men det virker som om

man har ment å si at «hvis vi kommer med i EEC og slipper denne tollbelastningen på 12 prosent, vil vi komme så mye bedre ut at vi kan heve virkeprisen på tømmer med hele 50 prosent, eller vi kan fordoble lønningene».²⁾ Selv om dette regnestykket er uriktig gir det ikke et relevant bilde av de økonomiske forhold. Både tømmerprisene og arbeidslønningene blir bestemt av faktorer og mekanismer som er langt mer infløkte og omfattende. Mer interessant ville det imidlertid kunne være å vite noe om fortjenestemarginen i denne sektor. Den form for beregninger som er nyttet i Rostoft-Bøyums eksempel, er etter min oppfatning egnet til å gi et meget misvisende bilde av de økonomiske virkninger en kan få i visse næringer ved at vårt land eventuelt ikke kommer med i EEC. Det antydes bestemte reperkusjonsvirkninger med hensyn til prisene på innsatsvarene i næringen som en egentlig vet lite om, — og som det eventuelt trengs langt mer omfattende undersøkelser for å kunne si noe om.

*) Jfr. imidlertid følgende utsagn fra tidligere statsråd Rostoft i nevnte artikkel: «... tollbelastningen tilsvarer fra 44 til 55 kroner pr m³ anvendt virke. Det er jo et ganske betydelig beløp, selv i forhold til de høye virkepriser som norsk treforedlingsindustri nå betaler, og nokså overbevisende når man tenker på hvor hardt det kjempes om et par kroner pr. m³ i de årlige tømmerprjsforhandlingene». (Min utheving. T. L.)

Siden det i den senere tid har vært talt mye om at myndighetene bør gi en mer omfattende og tilfredsstillende informasjon om EEC-spørsmålet, må det derfor være tillatt å be om mer klargjørende opplysninger enn det siterte talleksempel fra treforedlingssektoren gir.

I dette tilfelle vil tollene være 12 prosent uansett hvordan en enn måtte regne frem og tilbake på dette, (og dette er en tollsats som er noe *lavere* enn den som gjelder idag). Det kunne for såvidt være fristende å supplere det ovennevnte eksempel med andre tall. Akkurat for denne type produkter viser det seg nemlig at prisøkningen fra 1969 til 1970 gjennomgående lå på mellom 100—200 kr. pr. tonn papir (ifølge «Økonomisk utsyn for 1970»). Det vil si at prisøkningen siste år var av omlag samme størrelsesorden som tollbelastningen. En *kunne* derfor hevde at påleggelse av toll for denne produkttype, ville bety at en bare gikk glipp av et års prisstigning.

Jeg er klar over at en ikke uten videre kan trekke en slik konklusjon. Jeg har imidlertid under et tidligere punkt pekt på de prinsipielle sider ved tollspørsmålet, og tror at det vil være mer klargjørende at diskusjonen og tallmessige illustrasjoner knyttes til slike resonnementer.

Orientering om Verdensbanken

Representanter for Verdensbanken avlegger Norge et besøk i tiden 4.—5. mai d.å. I denne forbindelse vil det bli arrangert et møte i Norges Banks representantskapssal

onsdag 5. mai kl. 10.00

Hensikten med møtet er å orientere om bankens seneste utvikling med hensyn til økonomisk analysearbeid, samt å gi informasjon om ansettelsesmuligheter i banken.

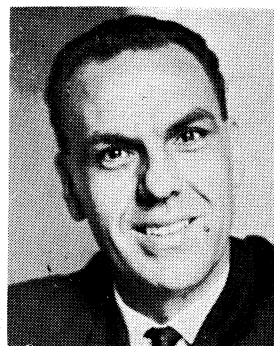
Verdensbanken har nylig knyttet til seg professor Hollis Chenery som spesiell økonomisk rådgiver og man er interessert i å komme i kontakt med økonomer som er interessert i forskningsarbeid innenfor utviklingsproblematikken.

*Interesserte bes kontakte
konsulent Eivind Dingstad,
Direktoratet for utviklingshjelp,
Tlf.: 41 38 60,
for påmelding til møtet innen mandag 3. mai.*

EEC, utviklingslandene og Norges eventuelle medlemskap i De Europeiske Fellesskapene

AV

CAND. OECON. OLE DAVID KOHT NORBYE,
CHR. MICHELSENS INSTITUTT

Vi kan stille oss tre spørsmål:

(1) Førte opprettelsen av Det Europeiske Økonomiske Fellesskapet til at utviklingslandene kom i en bedre eller mindre gunstig stilling enn de ville ha vært dersom Fellesmarkedet ikke hadde eksistert?

(2) Har Fellesmarkedet ført og fører det fremdeles en politikk som forverrer eller forbedrer stillingen for utviklingslandene?

(3) Vil norsk medlemskap av Fellesskapene bety at Norge blir tvunget til å føre en politikk overfor utviklingslandene som vil bidra til å forverre eller forbedre deres stilling i forhold til hva den ville bli om Norge fortsatt ble stående utenfor EEC?

Leserne vil merke seg at jeg går ut fra at opprettelsen av Fellesmarkedet, den politikk Fellesmarkedet fører, og et eventuelt norsk medlemskap har eller vil ha positive eller negative virkninger for utviklingslandene. De fleste vil sikkert være enige i at en såpass betydningsfull begivenhet som opprettelsen av Fellesmarkedet ikke kunne forbli uten virkninger på omverdenen. Derimot finnes det ikke noen rimelig grunn til å anta at slike virkninger nødvendigvis må være negative, hva enten det gjelder tredjeland i sin alminnelighet og utviklingslandene i særdeleshet. Hva angår den politikk som blir ført av EEC, er det derimot åpenbart at politikkenes hensikt i høy grad avgjør dens virkninger overfor tredjeland. Når vi til slutt kommer til spørsmålet om Norges stilling i dette bildet er det dessverre nokså innlysende at vår politikk både utenfor og innenfor EEC vil ha en marginal betydning for omverdenen. Spørsmålet om hvilken betydning Norges eventuelle medlemskap i Fellesskapene vil ha for vårt lands politikk overfor utviklingslandene, har i virkeligheten i første rekke en innenrikspolitisk betydning for oss. Vil vi — uansett de totale virkninger som vår politikk vil ha på utviklingslandenes framtid — måtte komme til å føre en politikk som vi er uenig i, fordi vi anser den som uheldig?

Det saksområdet som vi står overfor, er så-

pass stort at det ikke har noen hensikt å prøve å gi en oversikt over alle relevante fakta innenfor rammen av en enkelt tidsskriftsartikkel. Jeg vil i de følgende nøye meg med å sette fram noen synspunkter som kan bidra til den debatt som pågår rundt disse spørsmålene.

Forholdet mellom fattige og rike land.

Forholdet mellom landene i Det Europeiske Økonomiske Fellesskapet og utviklingslandene eller mellom Norge og utviklingslandene, er selvsagt bare en del av forholdet mellom de rike, «industrialiserte» landene, og de fattige, «utviklingslandene» eller «økonomisk utviklede landene». Dette forholdet er, som kjent, preget av en utpreget skjevhet i handelsstrukturen. Bare i løpet av de åtte årene fra 1960 til 1968 falt utviklingslandenes andel av verdensutførselen fra 21,5 prosent til 18,2 prosent, mens industrilandenes (unntatt landene i «det østlige handelsområdet») andel steg fra 63,7 til 67,7 prosent. Industrilandenes utførsel steg med 98 prosent, utviklingslandenes med 58 prosent. I samme tidsrom steg utførselen av råvarer bare med 49 prosent, mens industrivareeksporten steg med hele 118 prosent. (Kilde: International Trade 1969, GATT, Genève, 1969). I 1960 utgjorde råvarene 85 prosent av utviklingslandenes utførsel — i 1968 var forholdstallet falt til 78 prosent. Uten den raske vekst i industrivareutførselen ville utviklingslandenes andel av verdenshandelen ha falt enda mer drastisk. Samtidig fant det sted en betydelig endring i sammensetningen av råvareeksporten: I 1960 utgjorde matvarene 30 prosent av totaleksporten og andre råvarer enn brensel 26½ prosent, mens brensel representerte innpå 29 prosent — i 1969 hadde matvarenes andel av totaleksporten falt til 24½ prosent, andre råvarers til 18½ prosent, mens brensel utgjorde drøyt 34½ prosent av utviklingslandenes vareutførsel.

Trass i de endringer som har foregått i sammensetningen av utviklingslandenes utførsel, er det fremdeles det gamle mønsteret som domi-

nerer bildet: Utviklingslandene leverer råvarer og til dels halvfabrikata til industrilandene som til gjengjeld utfører ferdigvarer til de fattige landene. Årsakene til dette handelsmønsteret kjenner vi — da industrialiseringen slo igjennom i Vest-Europa og seinere i Nord-Amerika og i Japan, var det utviklingslandene som skaffet de industrialiserende landene de råvarene, matvarene og nytelsesmidlene som enten ikke kunne bli produsert i det hele tatt eller bare bli produsert til høye priser i de deler av verden der industrialiseringen foregikk. Samtidig fikk de nye industriene større markeder for mange forbruksvarer og investeringsvarer. Det er selvsagt ikke noe «galt» i denne formen for varebytte som både i teori og praksis godt kan tjene begge parter. Om vi hevder at den inntektsfordeling som et frikonkurranse-system fører til, innebærer en utbytting av de svakere innenfor systemet, rammet denne utbyttingen lønnsarbeidere og småbrukere i industrilandene såvel som i land i andre verdensdeler der industrialiseringen ennå ikke var kommet i gang. Årsakene til at denne formen for varebytte kom til å skape en stor og voksende kløft mellom produksjon og inntekt pr. innbygger i industrilandene og i andre deler av verden, er ikke enkle å klargjøre. Men den måten som kløften oppsto og ble videre på, er det derimot forholdsvis enkelt å beskrive. Industrialiseringen førte til en forholdsvis rask økonomisk vekst, og i dens fotspor fulgte et allsidig næringsliv som la grunnlaget for en høyere levestandard, ikke bare for en liten elite, men for storparten av folket i industrilandene. Personlig tviler jeg på om varebyttet mellom industrilandene og «tilbakeleggende» land i andre verdensdeler — kolonier eller formelt frie stater — har hatt noen avgjørende innflytelse på veksttempoet i storparten av de nåværende industrilandene. Tilgangen på råvarer fra ikke-industrialiserte land, og adgangen til markeder der, har selvsagt hatt en betydelig innflytelse på vekstmønsteret. Men selve drivkraften bak framgangen i industrilandene var forretningsfolkenes jag etter fortjeneste og foregangsmennenes evne til å ta i bruk nye naturvitenskapelige oppdagelser og tekniske oppfinnelser. Jeg vil selvsagt ikke benekte at mulighetene for at varebytte med de nåværende utviklingslandene kan ha påskyndet veksttempoet endel, fordi det på et hvert gitt teknisk utviklingstrinn gjorde det mulig å produsere mer (målt i de verdier som en forholdsvis fri prisdannelse gir) enn om et slikt varebytte ikke hadde funnet sted. Men samtidig har dette varebyttet svekket motiveringen for å finne andre løsninger. Det er vel neppe noen tvil om at den lette tilgangen på billig olje som vi har hatt inntil helt nylig, har svekket interessen for å utvikle en effektiv elektrisk bil, og har sinket utbyggingen av atomdrevne kraftverk. Slike eksempler kan vi grave fram fra tidligere perioder også.

Om vi forsøker å finne fram til årsakene til at de nåværende utviklingslandene ikke på et langt tidligere tidspunkt kom med i utviklingsprosessen på alvor, kan vi utvilsomt finne nok av eksempler på at industrilandene har sitt store medansvar for denne stagnasjonen. Det er nok å peke på at koloniene i alminnelighet ikke fikk høve til å bruke oppfostringstoll som middel til å bygge opp sine egne industrier. Videre er det en kjent sak at industrilandenes egne tolltariffer gjorde det lønnsommere å foredle råvarer fra andre deler i verden i Europa og Amerika enn i de landene der råvarene ble framstilt. Handels- og industriinteresser fra industrilandene vant samtidig en så sterk stilling i storparten av de nåværende utviklingslandene at innenlandske forretningsfolk hadde få muligheter for å slå seg fram i konkurranse med utlendingene. Riktignok kan det også med atskillig rett bli pekt på at det var stor mangel på driftige foregangsfolk i utviklingslandene. Til dels var den lokale «elite» ikke interessert i et hektisk jag etter fortjeneste — det stedegne verdissystemet var annerledes enn i det protestantiske Europa eller Nord-Amerika. Til dels manglet den lokale befolkningen overhodet forutsetninger for å kunne hevde seg. Man kan med noen grunn bebreide kolonimaktene for at de ikke la mer vekt på utdanning og folkeopplysning i sine kolonier, men vi må i all anstendighetens navn heller ikke glemme at det offentliges innsats på undervisningsområdet var ganske beskjeden også i industrilandene i det forrige hundreåret —.

Det er neppe tvilsomt at sterke forretningsinteresser støttet oppunder den europeiske og nordamerikanske imperialismen i dens storhetstid, for mange bedrifter trakk — og trekker — avgjørende fordeler av samhandelen med økonomisk svakere stater eller kolonier. Men privatøkonomiske og samfunnsøkonomiske interesser faller, som kjent, svært ofte ikke sammen, og den kjennsgjerning at mange enkeltbedrifter tjente stort på sitt hjemlands innsats som kolonimakt eller imperialist i andre former, betyr ikke nødvendigvis at et oppgjør av vinning og tap ville vise at den økonomiske fortjeneste som individuelle bedrifter vant mer enn oppveide de direkte utgifter og tapte muligheter som en økonomisk, politisk og militær innsats i kolonier og andre «interesseområder» medførte.

Spørsmålet om hvorvidt de nåværende industrilandene har tjent eller tapt på sine vellykte forsøk på å dominere den økonomiske utviklingen i andre deler av verden, har i grunnen bare en rent akademisk interesse sammenliknet med den kjennsgjerning at de fattige landene utvilsomt tapte på denne politikken. Om det kunne bli bevist at de fattige landenes tap ble de rike landenes gevinst, ville vi ha fastslått at industrilandene utbyttet de nåværende utviklingslandene. Jeg for min del vil holde meg til det som, jeg tror, svært få økonomer vil benekte, nemlig

at den langvarige fastfrysingen av mønsteret for varebytte mellom industriland og utviklingsland har betydd et veldig tap i verdensproduksjon og velferd.

Rett nok kan se ut som om teorien for internasjonal handel, etter Heckscher-Ohlin analysen, vil forsvare byttet av råvarer mot industrivarer som et utslag av en riktig utnyttelse av komparative fortrinn. Utviklingslandene har god tilgang på ufaglært arbeidskraft, men knapt med kapital og faglært arbeidskraft, og skulle derfor etter teorien først og fremst legge an på produksjon av varer som krever liten innsats av fysisk og menneskelig kapital og mye arbeidskraft. Men teorien innebærer ikke automatisk at land i en slik stilling må konsentrere seg om produksjon av jordbruksvarer og andre råvarer. Etterspørselen etter jordbruksvarer og mange råvarer (i første rekke naturfibre og rågummi) i industrilandene er forholdsvis uelastisk, og utviklingslandene kan ikke sysselsette hele sin arbeidskraft bare med produksjon av slike varer for eksport. Jeg kan tilføye at produksjon av endel råvarer er alt annet enn arbeidsintensiv — oljeutvinning er et godt nok eksempel på dette. Om vi holder oss til Heckscher-Ohlins utforming av prinsippet om komparative fortrinn, så skulle utviklingslandene også gå inn for produksjon og eksport av industrivarer som krever forholdsvis stor innsats av ufaglært eller delvis faglært arbeidskraft og tilsvarende forholdsvis liten innsats av fysisk og menneskelig kapital. Faktum er at om vi holder oss til den rene internasjonale handelsteori skulle varebyttet mellom nasjonene utvikle seg så langt at, for å uttrykke det enkelt og upresist, utviklingslandene hadde utnyttet sin tilgang på faglært arbeidskraft så langt at overskuddet ble fullt ut absorbert samtidig som industrilandene ville utnytte sine tilganger på fysisk og menneskelig kapital så langt at deres overskudd på kapital og høyere kvalifisert arbeidskraft også var absorbert. Når vi kommer så langt ville skillet mellom «utviklingsland» og «industriland» bli utvisket.

For å komme til en slik situasjon må imidlertid utviklingslandene ha adgang til mer fysisk og menneskelig kapital. Det er ikke bare skranker for den internasjonale handelen og de maktposisjonene som industrien og industrilandene holder, som hindrer utviklingslandene i å overta en god del av verdensproduksjonen av industrivarer som krever en forholdsvis stor innsats av mindre kvalifisert arbeidskraft. Arbeidskraften må også ha kapitalutstyr å arbeide med, og bli satt i arbeid av folk med teknisk og forretningsmessig kyndighet. Over en noe lenger periode bør utviklingslandene selv kunne skape den nødvendige fysiske og menneskelige kapital til å spille sin rette rolle i verdenshandelen. Men i det kortere løp bør industrilandene kunne avse endel av sine egne kapitalressurser (i ordets videste betydning, dvs. medregnet menneskelig kapital) for å

mobilisere arbeidskraftreservene i utviklingslandene.

Når dette ikke hender i et langt raskere tempo i dag, er det selvsagt fordi det er så mange sterke krefter i industrilandene som motarbeider en slik utvikling. Som sosialøkonomer vet vi at produksjonsfaktorene arbeid, jord og kapital i virkeligheten er langt sterkere knyttet til produksjonen av en gitt vare eller varegruppe enn det går fram av teoretiske modeller. Ikke bare er omskolering av arbeidskraften kostbar og til dels vanskelig, og bruken av fysisk kapital knyttet til en gitt vareproduksjon, for produksjon av helt andre varer, praktisk talt umulig, men lokaliseringsproblemer, aldersfordelingen for arbeidskraften i den enkelte industri osv. kommer også inn i billedet med full kraft. Overføring av produksjonen av visse varer (jordbruksvarer, andre råvarer, industrivarer både på halv-fabrikat og ferdigvare-stadiet) fra industriland til utviklingsland er en smertefull omstillingsprosess som legger storparten av byrdene på den alminnelige mann og kvinne i industrilandene. Selvsagt er det riktig at bedriftseierne i bransjer som er truet av konkurranse fra utviklingsland bruker arbeidstakere og lokale råvareleverandører som argumenter for å beskytte sine egne investeringer i bransjen. Men de rent menneskelige argumenter blir ikke svakere selv om det samtidig er kapitalinteresser med i spillet. Når det blir hevdet at det i første rekke er «monopolkapitalen» som står i vegen for industrialiseringen av utviklingslandene, er dette en påstand som ved nærmere undersøkelse viser seg å være sterk overdrevet. Det er utvilsomt riktig å hevde at det er og ville være til skade for et utviklingsland å ha sitt næringsliv sterkt dominert av utenlandsk eide bedrifter. Disse vil jo ubetinget sette vertslandets interesser til side for sine egne konserninteresser. Men samtidig vil de store multinasjonale konsernene, og også endel mindre bedrifter som er interessert i å drive produksjon både i rike og i fattige land, være et av de viktigste virkemidlene når det gjelder overføring av produksjon fra rike til fattige land. De multinasjonale konsernene fører en lokaliseringsspolitikk som i stor utstrekning tar hensyn til komparative fortrinn. Dette foregår både på det nasjonale og det internasjonale planet. Flytningene av tekstilbedrifter fra New England til sørstatene i USA er et slående eksempel på slike lokaliseringshensyn innenfor et lands grenser — de veldig amerikanske investeringene i bedrifter i Europa de siste par årtiene er et eksempel på internasjonale bevegelser. Svenskene er med på å utvinne jernmalm i Liberia i konkurranse med malmen fra Kiruna. De store multinasjonale konsernene vokser som regel forholdsvis fort, og kan derfor drive en smidig lokaliseringsspolitikk uten samtidig å tape sine gamle investeringer. Det er et slående faktum at en amerikansk industri dominert av kjempekonserner, ikke har utviklet seg til å bli en

multinasjonal industri, nemlig stålindustrien. Forklaringen er temmelig sikkert at dens faste investeringer i USA er så store, og etterspørselen etter stål vokser så langsomt at for amerikansk stålindustri veier det tyngre å beskytte sine eksisterende investeringer enn å finne en mer høvelig lokalisering for stålproduksjonen. Dette eksemplet kan minne oss om at selvsagt ikke alle storkonserner vil komme til å drive en investeringspolitikk som kan fremme industrialiseringen av utviklingslandene.

Det er grunn til å minne om at utviklingslandenes tilgang på billig, ufaglært arbeidskraft kan bli utnyttet av næringslivet i industrilandene enten gjennom etablering av bedrifter i utviklingslandene (og på andre måter, som f.eks. gjennom kontrakter om leveranser fra bedrifter i utviklingsland), eller gjennom innvandring av arbeidskraft fra utviklingslandene. Det siste finner sted i svært stor utstrekning i Europa i dag, og det er neppe tvilsomt at denne innvandringen bidrar til å forsinke industrialiseringen av utviklingslandene, enda om den nok i det korte løp gir utvandrerlandene visse fordeler.

Virkningene av opprettelsen av EEC på utviklingslandene.

Opprettelsen av en tollunion vil, som kjent, ha to virkninger: Den vil *skape* handel mellom partnerne, og den vil føre til en *forvridning* av handelsmønsteret, dvs. en overflytting av import fra land utenfor til land innenfor unionen. Men om opprettelsen av en tollunion fører til *høyere vekst* innenfor unionen, kan importen utenfra unionen komme til å vokse raskere enn den ellers ville ha gjort selv om en viss forvridning av handelsmønsteret finner sted.

Da Sidney Dell i 1962 skrev sin bok om handelsblokker og fellesmarkeder (Sidney Dell: Trade Blocs & Common Markets, Constable, London, 1963), anså han opprettelsen av Fellesmarkedet som en ulykke for utviklingslandene. Han gjorde dette vesentlig på grunnlag av spekulasjoner rundt hva som kunne komme til å hende på jordbruksvare- og råvaremarkedene. Fellesmarkedet tar til dels sikte på å beskytte jordbrukere i Europa, og dette vil i og for seg bidra til å øke tilbudet av jordbruksvarer i konkurranse med slike varer fra utviklingslandene, og dermed føre til fortsatt press på prisene. Samtidig vil assosieringsordningen med landene i Afrika bidra til å stimulere jordbruks- og råvareproduksjonen der og føre til et ytterligere press nedover på råvareprisene.

I en drøfting av de virkninger som Fellesmarkedet kunne ha hatt, faktisk har hatt og kan komme til å få på handelen mellom industrilandene og utviklingslandene, står vi overfor så mange hypotetiske situasjoner at vi ikke kan trekke særlig overbevisende konklusjoner i noen retning. Da Sidney Dell trakk fram handelen med råvarer og jordbruksvarer som den viktig-

ste siden av de mulige virkninger som Fellesmarkedet kunne ha for utviklingslandene, hadde han selvsagt all grunn til å gjøre det. I 1960 besto 60½ prosent av utførselen fra utviklingslandene til industrilandene av jordbruksvarer og andre råvarer enn brensel. Industrivarenes andel utgjorde den gangen bare 13,3 prosent. Men uansett hva som hender med råvareutførselen, er det temmelig klart at det er mulighetene for utførsel av industrivarer som vil representere det dynamiske element i utviklingslandenes handel i årene framover. Av den grunn bør vi ikke legge for stor vekt på de problemene som Fellesmarkedet har skapt og kan komme til å skape for jordbruksvarer og råvarer.

Selv om forvridningstendensene er lettest å slå fast når det gjelder råvarer, er det derfor eventuelle forvridninger i handelen med industriprodukter som kan vise seg å bli av størst betydning. Størrelsesordenen av slike forvridninger i framtiden vil bli vanskelig å fastslå. Det forlyder nå at Fellesmarkedet vil gi varer fra utviklingslandene (med visse unntak hva land angår) tollfri adgang for industrivarer fra og med 1. juli i år. Men det vil fremdeles bli kvoteordninger for endel viktige varer. En annen sak er at det også etter 1. juli vil bli forvridninger i forhold til det handelsmønster som ville ha utviklet seg dersom det fortsatt hadde vært tollskranker mellom fellesmarkedslandene, men ikke noen tollskranker overfor utviklingsland. Vi må gå ut fra at disse «forvridningene» vil være forholdsvis beskjedne, ettersom industristrukturen i fellesskapslandene er såpass ensartet at det er liten grunn til å anta at visse strengt geografisk lokaliserte industrier innenfor Fellesmarkedet konkurrerer spesielt effektivt med utviklingslandenes industrier. På den andre siden vil den støtte som landene innenfor Fellesmarkedet gir industrier i vansker stadig komme til å svekke utviklingslandenes konkurransemessige stilling. Spørsmålet er om fellesmarkedslandene under ett gir større og mer effektiv støtte til industri i vansker enn hvert enkelt av de seks landene ville ha gjort om Fellesmarkedet ikke hadde eksistert. Rent teoretisk skulle særstøtten til spesielle industrier være svakere innenfor enn utenfor Fellesmarkedet, av den enkle grunn at Romatraktaten forbyr støtte som vil føre til konkurranseforvridninger. Men teori er en ting, praksis en annen. Det press hver enkelt regjering står overfor når det gjelder støtte til næringslivet i vanskeligstilte distrikter er så sterkt at innenrikspolitiske forhold ofte vil veie tyngre enn hensynet til Romatraktaten. I det lange løp, spesielt dersom Wernerplanen blir gjennomført, vil nok Fellesskapenes myndigheter få mer orden på de distriktpolitiske tiltakene slik at de i mindre grad vil bety stønad til individuelle industrier, men vi vet selvsagt ikke om en slik områdepolitikk på fellesskapsnivå vil komme til å styrke konkurranseevnen for industrier, eller om den vil føre til en strukturomlegning som ikke bare

vil være til fordel for fellesskapslandene, men også for utviklingslandene.

Vi må selvsagt prøve å besvare spørsmålet om selve veksttempoet innenfor EEC har vært såpass høyt at det har oppveiet de eventuelle virkninger som en forvridning av handelsmønsteret kunne ha på utviklingslandenes utførsel. Det er umulig å si hvor mye høyere eller lavere veksten innenfor de seks fellesskapslandene ville ha vært om Fellesmarkedet ikke hadde eksistert. Men det finnes grunnlag for å hevde at EEC-landene har kunnet opprettholde et høyere veksttempo som følge av sitt innbyrdes samarbeid enn de ellers ville ha maktet. Følgende tabell viser veksten i bruttonasjonalproduktet i OECD-landene i første og annen halvdel av 1960-årene.

	Gjennomsnittlig årlig vekst i bruttonasjonalproduktet.	
	1960—1965	1965—1970
Hele OECD	5,2	4,5
OECD, uten Japan og Finland	4,9	4,0
Japan	10,1	12,4
USA	4,8	3,7
OECD Europa	5,0	4,4
EEC	5,3	5,1
EFTA	4,1	3,1

Kilde: The Growth of Output 1960—1980, OECD, Paris, December, 1970.

Tabellen viser ikke bare at vekstraten i EEC lå over vekstraten i USA og i resten av Europa både i første og annen halvpart av 1960-årene, men også at fallet i vekstraten mellom de to halvdelene av tiåret var langt mindre i EEC enn i resten av Europa, og i Nord-Amerika. Tallene for de enkelte EFTA-landene viser at vekstraten der falt med 1 prosent eller mer i alle EFTA-landene, unntagen i de tre fattigste — Østerrike, Irland og Portugal. EFTA's forholdsvis svake utvikling skyldes selvsagt Storbritannia, men de nordiske landene og Sveits bidro vel så mye til fallet i vekstraten mellom første og annen halvpart av nittensektiårene som De Forente Kongeriker.

Det finnes derfor grunn til å hevde at opprettelsen av Fellesmarkedet har trygget en såpass rask og jamn økonomisk vekst i de seks fellesskapslandene at dette kan ha mer enn oppveid de tap som utviklingslandene måtte lide som følge av forvridninger i handelsmønsteret. Imidlertid ville det ikke være riktig å godta en slik påstand uten å se litt nærmere på hva som faktisk har hendt med handelen mellom utviklingslandene og Fellesmarkedet.

Fellesmarkedets kommisjon har laget en analyse av handelen mellom utviklingslandene og industrilandene (unntatt «det østlige handelsområdet»), med en spesiell analyse av samhandelen mellom utviklingslandene og EEC. (Les echan-

ges commerciaux des pays en voie de développement avec les pays développés et notamment avec la CEE 1953—1966. Commission des Communautés Européennes, 1967). De opplysninger som blir gitt i det følgende er tatt fra denne publikasjonen.

Analysen dekker perioden 1953—66, men det er også gitt tall for periodene 1953—57 og 1958—1966, med fallet fra 1957 til 1958 holdt utenfor. Den årlige vekst i utviklingslandenes utførsel til industrilandene framgår av følgende tabell: (prosent p.a.)

Periode	Til Total	Vest-Europa EEC	Nord-EFTA	Amerika	Japan	Alle i-land
1953—66	4,7	5,6	2,8	2,2	10,5	4,3
1953—57	5,6	7,4	3,1	3,4	5,7	4,9
1958—66	6,2	7,4	3,2	3,0	15,3	5,8

Vi merker oss at utførselen fra utviklingslandene til industrilandene vokste atskillig raskere i perioden 1958—1966, men at den årlige vekstrate i utførselen til EEC forble den samme. Økningen i vekstraten skyldes utelukkende endringer i to geografiske områder: Japan og Vest-Europa, utenfor EEC og EFTA. I den siste gruppen inngår Island, Irland, Finland, Hellas, Tyrkia, Spania og Jugoslavia. Utviklingslandenes eksport til disse delene av Europa økte med 8,7 prosent i året i perioden 1953—57 og med 13,5 prosent årlig i 1958 til 1966. Det var til land med særdeles sterk økonomisk vekst, som Japan og utviklingslandene ved Middelhavet i Europa, at utviklingslandene maktet å øke utførselen sin raskest. Men veksten i utførselen til EEC stagnerte altså etterat Fellesmarkedet trådte i funksjon. Dette har sannsynligvis den naturlige forklaring at veksten i etterspørselen etter råvarer med videre i Vest-Tyskland og Italia slappet av etter at den ekstraordinært sterke veksten i disse landene opphørte. Fellesmarkedets innførsel fra utviklingslandene steg fortsatt langt raskere enn i andre høvt utviklede industriland (USA & Canada, EFTA, Australia og New Zealand).

Selv om totalbilledet tyder på at Fellesmarkedets bidrag til veksten av utviklingslandenes utførsel var tilfredsstillende (EEC's andel av utviklingslandenes utførsel til industrilandene steg fra 27,6 prosent i 1953 og 30,8 prosent i 1958 til 34,2 prosent i 1966), er det likevel grunn til å se litt nærmere på *sammensetningen* av Fellesmarkedets import fra utviklingslandene. Ved første øyekast ser utviklingstendensene i sammensetningen ikke gunstig ut. Om vi holder oss til den internasjonale handelsstatistikens kategorier 6 til 8 (industrivarer klassifisert etter materiale; maskiner, transportmidler m.v.; og forskjellige industriprodukter) økte disse varenes andel i utviklingslandenes eksport til industrilandene fra 9,1 prosent i 1958 til 15,2 prosent i 1965. Forskyvningene i sammensetningen av EEC's innførsel fra ut-

viklingslandene var langt mer beskjeden — de tre kategoriernes andel økte bare fra 8,2 til 11,7 prosent over samme tidsrom (sammenliknet med en stigning fra 10,8 til 18,9 prosent for EFTA og fra 9,9 til 20,1 prosent i tilfellet Nord-Amerika). Andre opplysninger tyder imidlertid på at denne forholdsvis svake veksten i EEC-landenes import av industrivarer fra utviklingslandene ikke nødvendigvis skyldes forvridninger på grunn av opprettelsen av Fellesmarkedet. Importen av slike varer fra utviklingslandene steg langsommere enn importen av tilsvarende varer fra land utenfor EEC totalt sett. Ferskere opplysninger tyder også på at EEC-landenes import fra utviklingslandene ikke skiller seg særdeles ufordelaktig ut fra hva som hender i andre industriland. Følgende opplysninger er tatt fra «Trade in manufactures of developing countries, 1969 review, UNCTAD, published by United Nations, New York 1970»: Utviklingslandenes andel av 18 industrilands innførsel av industrivarer steg fra 5,4 prosent i 1964 til 5,7 prosent i 1968. Stigningen skyldtes i første rekke at USA og Japan tok en voksende andel av sin innførsel av industrivarer fra utviklingslandene (andelene steg fra 10,6 til 10,8 prosent for USA og fra 5,2 til 8,1 prosent for Japan), mens stigningen i EFTA var mer beskjeden (fra 5,1 til 5,2 prosent). EEC skiller seg svært dårlig ut i dette bildet, både fordi andelen er lav (4,4 prosent i 1964) og fordi den falt videre til 3,9 prosent i 1968. Dette fallet skyldes imidlertid et kraftig *absolutt* fall i importen til Frankrike som igjen skyldtes et fall i importen av drikkevarer og tobakk på to tredjedeler fra 1964 til 1968. Om drikkevarer og tobakk blir holdt utenfor, steg utviklingslandenes andel av importen av industrivarer til EEC fra 3,5 til 3,6 prosent over fireårsperioden 1964 til 1968. Dette er fremdeles et beskjedent tall sammenliknet med USA, Japan og selv EFTA. Tallet blir selvsagt mer beskjedent fordi EEC-landenes innbyrdes handel i industrivarer spiller en så stor rolle (mens handelen mellom enkeltstatene i USA selvsagt ikke kommer med i nevnen for USA's vedkommende). UNCTAD har imidlertid foretatt en interessant beregning av importelastisiteter for industrivarer i forhold til importlandenes egen industriproduksjon. Denne spesielle importelastisiteten når 2,15 for EEC (om drikkevarer og tobaksvarer blir holdt utenfor) hva importen fra utviklingslandene angår, mot 2,09 for importen fra alle kilder. Tallet 2,15 er høyere enn tilsvarende tall for EFTA (1,99) og Japan (2,01), men atskillig lavere enn for USA (3,18). USA's importelastisitet for industrivarer fra alle kilder er imidlertid enda høyere (3,29) og det samme forholdet finner vi også for EFTA (2,51 for alle kilder).

Vi kan fastslå at EEC-landene hittil har bidradd for lite til å skape markeder for utviklingslandenes industrier i de rike landene, men at utviklingstendensene er ganske lovende.

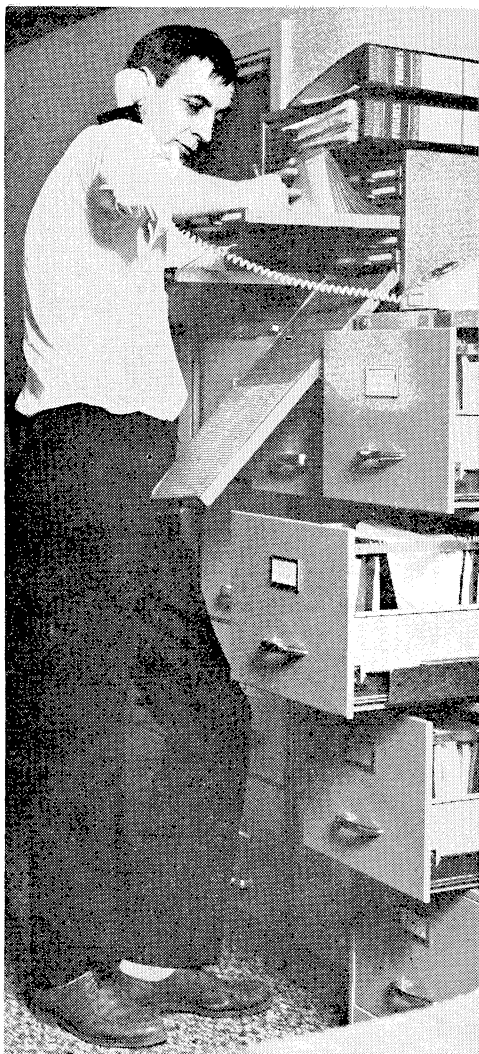
Virkningene av Fellesmarkedets politikk på utviklingslandene.

En av hjørnesteinene i Fellesmarkedets indre politikk er *jordbrukspolitikken*. Den tar rett og slett sikte på å beskytte de europeiske bøndene mot konkurranse utenfra. Fordi Frankrike har spesielt store muligheter for jordbruk, og dermed kan produsere atskillig mer enn landet selv kan forbruke, kom opprettelsen av Fellesmarkedet til å bety særlig store fordeler for fransk jordbruk, som dermed har fått en veldig konkurransemessig fordel overfor jordbruk i andre områder av verden. Selv de 18 afrikanske landene som er assosiert med Fellesmarkedet, har ikke fri adgang til å selge alle sine produkter innenfor Fellesmarkedet.

På kort sikt er det åpentbart at Fellesmarkedets jordbrukspolitikk er til betydelig skade for utviklingslandene. Skadevirkningene kan muligens bli noe redusert dersom Mansholt-planen blir gjennomført, da et av siktepunktene for dette opplegget er å redusere overproduksjonen i europeisk jordbruk.

I det lange løp tror jeg at Fellesmarkedets jordbrukspolitikk kan vise seg å bli et gode. For det første vil den bidra til å tvinge utviklingslandene til å skape et mer variert næringsliv og en større spredning i vareutførselen. Selv om jordbruket på kort sikt gir utviklingslandene lettest adgang til å skape nye sysselsettingsmuligheter, gjennom økt produksjon for eksport, vil for stor vekt på utviklingen av *eksporten* av jordbruksvarer bidra til å bevare det uheldige mønsteret i samhandelen mellom fattige og rike land. For det annet bør en raskere økonomisk og *sosial* utvikling i de fattige landene føre til en sterk økning av deres eget forbruk av matvarer, og det vil kunne føre til at utviklingslandenes *nettutførsel* av jordbruksvarer vil komme til å falle, og etterhvert helt forsvinne. Jeg hører til dem som tror at OECD's tidligere generalsekretær T. Kristensen har rett i sin påstand om at i løpet av resten av dette hundreåret må handelsmønsteret mellom rike og fattige land utvikle seg slik at de rike land, med forholdsvis mye dyrkbar jord pr. innbygger, må bli nettoeksportører av jordbruksvarer mens de fattige land må bli nettoeksportører av industrivarer. Sett ut fra den synsvinkel er ikke EEC's jordbrukspolitikk utviklingsfiendtlig!

Hva fellesskapslandenes *handelspolitikk* overfor utviklingslandene i sin alminnelighet angår, er de villig til å gi industrivarer fra utviklingslandene tollfri adgang, som et ledd i en felles politikk fra alle industrilanden side. I likhet med andre industriland, tar EEC også visse forbehold. Hvorvidt den kvoteordning som EEC vil innføre for visse særs viktige varer (i første rekke tekstiler) er mer eller mindre gunstig overfor utviklingslandene enn de unntaksregler som visse andre industriland har forbeholdt seg å kunne ta i bruk, er svært vanskelig å avgjøre. Tallene for tale når de blir tilgjengelige om noen få år.

DERES SYSTEM?

VÅRT SYSTEM!

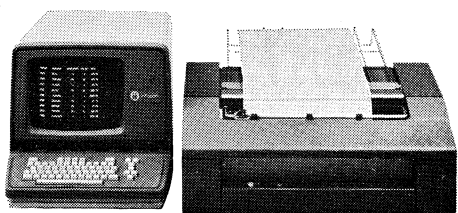
Vårt system består av en terminal: dataskjerm og skriveenhet hos Dem — og en datamaskin hos oss. Disse to enheter er forbundet med en fast telefonlinje.

Ordredata i form av kundenummer, varenummer og antall, tastes inn via terminalen. De ferdige fakturaer kommer momentant ut på skriveenheten med en hastighet på opptil 60 tegn pr. sek.

Lagertilganger og innbetalinger registreres direkte i datamaskinen via terminalen. Kunde- og varekartotek ajour-føres synkront med dataregistreringen.

Når De er interessert i opplysninger om en bestemt kunde eller vare, taster De inn forespørselen på terminalen og får svar direkte på dataskjermen!

VÅRT SYSTEM ER RASKERE, SIKRERE OG RIMELIGERE!

INTERESSERT? RING OSS!

AS
SCANIPS

TRESCHOWSGT. 2B, OSLO 4, TELEFON 153490

BENELUX - DANMARK - NORGE - SVERIGE - TYSKLAND - ØSTERRIKE.

Det er ikke noen grunn til å dvele lenge ved Fellesmarkedlandenes offentlige *bistand* til utviklingslandene. På dette feltet har EEC under ett utmerket seg gjennom en innsats som tallmessig sett er sterkere enn gjennomsnittet av de andre OECD-landenes innsats. Bare Italia står i skammekroken med en innsats i forhold til bruttonasjonalproduktet som nesten gir landet en plass på bunnen av den internasjonale utviklingsbistandsligaen. Summen av private og offentlige kapitalstrømmer til utviklingslandene i 1969 oversteg derimot 1 prosent i alle EEC-landene — bare to andre OECD-land nådde over denne grensen: Danmark og Portugal. Men selv om kvantiteten av utviklingsbistand og totale kapitalstrømmer til utviklingsland er tilfredsstillende i EEC-landene, er det samme ikke alltid tilfelle når det gjelder kvaliteten. Når det gjelder en samlet vurdering av kvantitet og kvalitet av «utviklingshjelp» tør man vel si at vi ikke har noen særlig rett til å kritisere fellesskapslandenes innsats.

Av mange grunner er Fellesmarkedets politikk overfor de 18 *assosierte afrikanske landene* blitt sterkt kritisert. Kritikken har to sider. Rent prinsipielt blir det reist innvendinger mot en ordning som betyr en diskriminering mellom utviklingsland. Ikke bare betyr dette at visse afrikanske land får lettere adgang for sine råvarer på europeiske markeder enn konkurrenter i Latin Amerika eller Asia. Men, som før nevnt, Dell og andre har pekt på at assosieringen vil oppmuntre til økt råvareproduksjon i de assosierte landene, og dermed presse prisene på råvarer ytterligere nedover. Hva gjennomføringen av assosieringsordningen angår, blir det hevdet at den bevarer et koloniale forhold mellom Vest Europa og de tidligere franske, belgiske og til dels italienske kolonier i Afrika.

Hva diskrimineringen angår, er det lite som tyder på at de assosierte landene har oppnådd noen urimelige fordeler. I perioden 1953—57 steg, som vist i en tidligere tabell, eksporten fra utviklingslandene til EEC med 7,4 prosent årlig, og i perioden 1958 til 1966 steg den også med 7,4 prosent i året. I begge perioder steg importen fra de 18 afrikanske landene ikke bare betydelig langsommere enn totalimporten fra utviklingslandene, men også langsommere enn importen fra alle andre områder av den utviklede verden. (4,1 prosent pr. år i perioden 1953—57, 4,6 prosent årlig i perioden 1958 til 1966). Den svake veksten skyldes en uheldig sammensetning av utførselen. I perioden 1963/67 utgjorde kopper 18,7 prosent av EEC-landenes import fra de 18, tømmer 14 prosent, kaffe 12,1 prosent, kakao 6,7 prosent, oljefrø 5,8 prosent, bananer 4,9 prosent og matolje 4,5 prosent. Disse syv produktene representerte med andre ord to tredjedeler av eksporten. Av disse syv var det bare kopper, tømmer og bananer som vokste raskere enn gjennomsnittet av all utførselen til EEC, fra perioden 1958/62 til perio-

den 1963/67. Oljeeksporten var forsvinnende liten, og eksporten av industriprodukter besto hovedsaklig av metaller (kopper, aluminium, zink og andre ikke-jernholdige metaller), samt litt bearbeidet tømmer. Selvsagt har denne diskrimineringen hatt en viss virkning — uten den ville «de atten» formodentlig ha økt eksporten sin enda mindre.

Den svake økningen av eksporten og den sterke konsentrasjon av eksporten på noen ganske få varer gir imidlertid et grunnlag til å kritisere assosieringsavtalene for å holde de tidligere afrikanske koloniene fast i et koloniale økonomisk mønster. Dette kan se riktig ut, men det er likevel grunn til å peke på at de atten landene ikke hadde noe godt utgangspunkt å starte fra. De atten landene hadde i 1967 en beregnet folkemengde på 70 millioner, eller i gjennomsnitt ikke fullt 3,2 millioner pr. land. Type-tallet var forresten høyere enn gjennomsnittet, nemlig 3½ millioner, hva skyldes at bare et land (Den Demokratiske Republik Kongo) hadde en folkemengde på over 10 millioner (16,4 millioner, mot 6,4 millioner i Madagaskar som er nr. 2 på listen). Etter de tallene OECD offentliggjorde i 1969 Review of Development Assistance lå nasjonalproduktet pr. hode i gjennomsnitt på \$ 100 i 1967, og i perioden 1960 til 1967 steg folkemengden med 2,4 prosent pr. år, nasjonalproduktet med 3,1 prosent og nasjonalproduktet pr. innbygger bare med 0,7 prosent. Det er en framgang som ligger langt etter storparten av andre utviklingslands. I hele 8 av disse landene gikk nasjonalproduktet pr. hode tilbake i løpet av de første 7 årene av «utviklingstiåret». Kun to land — Mauritania (der viktige mineralforekomster ble tatt i bruk) og Elfenbenskysten (der en forholdsvis bred utvikling fant sted både i jordbruk og i industri) nådde veksten i nasjonalproduktet opp over fem prosent årlig.

Det er lett nok å si at disse tallene til overmål beviser at Fellesmarkedets politikk overfor de assosierte statene i Afrika har vært skadelig for dem. Spørsmålet er: Hvilken annen politikk kunne både de gamle kolonimaktene og Fellesmarkedet ha ført overfor disse landene for å få utviklingen fortære i gang? «Industrialisering» er ikke noe svar i det korte løp. I mange av de atten landene er ressursgrunnlaget så vanskelig å utnytte at det ikke er lett å få i gang et framsteg i primærnæringene som virkelig monner. Med mindre vi skulle følge helt nye linjer i bistandspolitikken overfor utviklingslandene — noe jeg personlig gjerne vil se blir gjort — er det vanskelig å rette noen bitende kritikk mot hva franskmennene, belgierne og Fellesmarkedet har utført i de atten assosierte afrikanske landene. De har gått inn for en utbygging av den fysiske og menneskelige «infrastruktur» gjennom investeringer i modernisering av bygdesamfunnet, veger og andre transportmidler, vannforsyninger m.v., utdanning og opplæring, helsestell, og energiforsy-

ninger. Få steder i disse landene er det i dag mulig å gå rett inn og anlegge industribedrifter som virkelig ville telle i den økonomiske og sosiale utviklingen. Storparten av de atten landene tilhører gruppen «minst utviklede land» der det må særdeles kraftige virkemidler til for å få en virkelig sosial og økonomisk utvikling i gang.

Det blir også hevdet at EEC fører en «splitt og hersk» politikk overfor de assosierte statene i Afrika, gjennom å knytte hver enkelt av dem til EEC, men ikke gjøre noe for å lette samhandelen mellom dem. Dette er ikke riktig. Det er blitt gjort alvorlige forsøk på å skape frihandelsområder eller tollunioner mellom grupper av små afrikanske land, men få framsteg er gjort i den retningen. Det er imidlertid åpenbart at en virkelig industrialisering av disse landene må bygge på større regionale markeder.

Hva vil norsk medlemskap i Felleskapene ha å si for norsk politikk overfor utviklingslandene?

Det er i grunnen ikke så mye å si om dette spørsmålet. Vi kan selvsagt analysere ulikhetene i Fellesmarkedets og Norges holdning til tollpreferanser for industrivarer fra utviklingslandene, og finne fram til problemer som kan spille en viss rolle. Men dette er ikke problemer som har noen avgjørende betydning, verken for norsk næringsliv eller for den støtte vi som land kan gi utviklingslandene. Norge har de samme tilpasningsvansker som andre vesteuropeiske industriland overfor en større tilgang på billige industrivarer fra utviklingslandene. Det er lite sannsynlig at et Norge utenfor Fellesmarkedet ville være villig til å ta på seg større ofre for utviklingslandenes skyld enn vi ville komme til å gjøre innenfor Fellesskapene.

Det er på jordbrukspolitikken område at de endringer Norge måtte godta i sin politikk overfor utviklingslandene sannsynligvis vil skape de største problemene. Fordi Fellesskapslandene ligger lenger syd enn Norge, og også på grunn av assosieringsavtalen med de 18 (og vel mange flere om Storbritannia blir medlem) afrikanske landene, vil Fellesmarkedet beskytte langt flere jordbruksprodukter mot konkurranse fra andre enn assosierte utviklingsland. Det-

te kan føre til at Norge vil skifte en del av sine innkjøp fra utviklingsland til Europa, eller fra visse utviklingsland til andre som er assosiert med Fellesmarkedet. Jeg er sikker på at når dette skjer, vil det ikke bli hensynet til utviklingslandene som kommer til å veie tyngst i Norge, men den kjennsgjerning at slike endringer i forsyningsmønsteret vil føre til en viss økning av forbrukerprisene! For øvrig er det nokså sannsynlig at diskrimineringen i favør av de assosierte landene etter hvert vil bli redusert betydelig.

Jeg kan ikke se at en tilslutning til Fellesmarkedet vil binde Norge i noen vesentlig grad når det gjelder vår bistand til utviklingslandene. Vi må selvsagt betale vår del av bidraget til de europeiske utviklingsfondet som yter bistand til de assosierte landene. Dette bidraget utgjør for tiden drøyt 5 prosent av EEC-landenes samlede offentlige bistand. Om fondet blir sterkt økt som følge av at tidligere britiske kolonier kommer med i assosieringsavtalen, kan det tenkes at det norske bidraget kan komme opp i mer enn fem prosent av vår offentlige bistand. Men jeg kan ikke se noe betenkelig i at Norge på den måten er med på å yte bistand til en rekke av verdens aller fattigste og mest tilbakefallende land. For øvrig vil Norge antagelig kunne disponere resten av sin offentlige bistand som det selv ønsker. Det er mulig at Fellesskapet vil fastlegge en felles politikk hva angår lånebetingelser, gaveandel, binding av innkjøp med bistandsmidler til «giver»landet m.v., men jeg går ut fra at slike fellesprinsipper vil gjelde de minst gunstige betingelser som må bli innrømmet, og ikke hindre noe enkeltland i å yte bistand på bedre betingelser.

Til slutt kan man reise spørsmålet om Norge vil få adgang til å yte bilateral bistand til land vi selv ønsker å samarbeide med eller til nasjonale frigjøringsbevegelser. Heller ikke på det punktet kan jeg se noen vansker som følge av en eventuell norsk tilslutning til Fellesskapene. Skjønt det kan jo tenkes at vi en gang ville ønske å yte bistand til en revolusjonær bevegelse i et assosiert land, og skulle en slik situasjon oppstå, er jeg redd at vi må holde oss tilbake. Men det er vel trolig at Utenriksdepartementet i alle tilfelle ville vise seg tilbakeholdende om en slik situasjon skulle oppstå.

Positive reaksjoner på

Sosialøkonomen's EEC-nummer

Sosialøkonomens forrige nummer, som i sin helhet var viet spørsmålet om de økonomiske virkninger av norsk medlemskap/ikke-medlemskap i EEC, fikk en meget god mottakelse. Nummeret er blitt vist stor oppmerksomhet i pressen og flere bedrifter og institusjoner har bestilt et større antall eksemplarer av spesialnummeret. Fra enkelte gymnaser er det også bestilt hele klassesett, da man åpenbart har funnet nummeret meget instruktivt når det gjelder å få klarlagt de viktigste og prinsipielle spørsmål med hensyn til de økonomiske aspekter av et eventuelt EEC-medlemskap.

Sosialøkonomens spesialnummer ble utgitt med økonomisk støtte fra «Utvalget for Studier av Fellesmarkedet» og det ble i denne forbindelse også trykt i et større opplag enn vanlig — med sikte på at et større antall eksemplarer skulle stilles vederlagsfritt til disposisjon for noen av de opplysningsorganisasjoner som driver sin virksomhet på dette felt. Til tross for økt opplag var etterspørselen etter spesialnummeret såvidt stor at man har måttet gå til det uvanlige skritt å trykke et nytt opplag av EEC-nummeret. De som ikke fikk ervervet et eksemplar mens nummeret ennå var «ferskt», vil derfor fortsatt ha muligheter for å skaffe seg det.

Tidspunktet for publiseringen av EEC-nummeret viste seg åpenbart meget velvalgt, da det uventede (?) regjeringsskifte førte til at EEC-spørsmålet kom enda mer i fokus enn det var fra før. (Regjeringsskiftet førte også til at uttalelsene i Sosialøkonomen av to nyutnevnte statssekretærer plutselig ble «særlig interessante», ettersom de viste at det heller ikke innen det nye regjeringsteam er full enighet i EEC-spørsmålet.) Til tross for den særlige aktualitet EEC-nummeret viste seg å ha, vil forhåpentligvis innholdet i vårt spesialnummer vise seg å være av interesse også utover utgivelsestidspunktet.

Vi har forøvrig bemerket at etter at Sosial-

økonomens EEC-nummer var utkommet, har også «Arbeiderbladet» tatt opp spørsmålet om fagøkonomenes syn på de økonomiske virkninger av endrede markedskonstellasjoner i en avisdiskusjon mellom fire fremtredende sosialøkonomer. I det vesentlige faller disse økonomers syn sammen med det hovedinntrykk en kunne danne seg ved en gjennomlesning av uttalelsene i Sosialøkonomens enquete. Her var konklusjonen at man egentlig *vet lite om den samlede effekt* av de enkelte positive og negative impulser, men samtidig synes det plausibelt å anta at det ikke er grunn til å vente at *den økonomiske vekstrate* behøver å bli påvirket i hverken positiv eller negativ retning av et medlemskap/ikke-medlemskap i EEC. Til tross for dette fastslår «Arbeiderbladet» kategorisk (med store overskriftstyper) at sosialøkonomenes syn er at «EEC-medlemskap får positiv betydning for norsk økonomi». Det forhold at diskusjonen i avisen knapt gir grunnlag for en slik konklusjon forteller vel på sin måte hvor vanskelig det er å få til en avklaring av EEC-sakens økonomiske og politiske aspekter: Det vil alltid for mange være fristende å fremstille det som måtte være den *ønskelige* situasjon som den *faktiske* situasjon.

Vi hevdet på lederplass i EEC-nummeret at Sosialøkonomens enquete viste at økonomiske resonnementer ikke kan gi svaret på om Norge bør slutte seg til et utvidet økonomisk fellesskap og at våre politikere må ta konsekvensen av det. Politikerne må i sine målsettinger for samfunnsutviklingen finne det politiske grunnlag for sine standpunkter, i stedet for å lete etter økonomiske argumenter. Hvis vårt spesialnummer i beskjednen grad vil ha bidratt til at politikerne — *om* eller *når* saken kommer så langt — tar sitt standpunkt i EEC-saken på et slikt grunnlag, hva enn resultatet måtte bli, vil Sosialøkonomens spesialnummer ha tjent sitt formål.

Swedish Journal of Economics

utlyser en tävling om

David Davidsons Pris för vetenskaplig uppsats i ekonomi*

Syfte: Att söka stimulera personer under utbildning (upp till doktorsexamen eller motsvarande) att för en större läsekrets presentera värdefulla forskningsresultat eller att påskynda en sådan presentation.

Pristävlingen vänder sig till personer i Norden som i påbörjad eller under läsåret 1970—71 avslutad avhandling eller uppsats försökt lämna ett vetenskapligt bidrag i företags- eller nationalekonomi. Bidraget, som i normala fall får antas utgöra endast en del av ett större arbete, skall vara avfattat som en fristående tidskriftsartikel (på engelska eller nordiskt språk), omfattande högst 20 maskinskrivna A4-sidor med dubbelt radavstånd. Publicering av bidragets huvudinnehåll som planeras eller redan skett på annat håll och på annat språk än engelska, förhindrar inte deltagande i tävlingen men skall

meddelas vid manuskriptets insändande.

Såväl empiriska som teoretiska studier är välkomna. Bidraget kan vara avsett som ett försök till vidareutveckling på något område och/eller som en pedagogisk översikt och sammanställning av aktuella vetenskapliga arbeten på något område där sådana översikter för närvarande saknas i litteraturen.

Ett pris å **1 000 Skr** utdelas till bästa bidrag i vardera ämnena företagsekonomi och nationalekonomi.** De prisbelönta artiklarna kommer att införas i nr. 4/1971 (Nobelnumret) av *Swedish Journal of Economics*. Även andra än prisbelönta bidrag kan komma att införas som artiklar i tidskriften.

Tävlingens jury består av redaktionens styresle, dvs för bidrag i **företagsekonomi**: *Göran Bergendahl, Sune Carlson, Sven Danø, Jaakko Honko, Sven-Erik Johans-*

son, Curt Kihlstedt, Folke Kristensson, Jan Mossin, Bertil Nvslund, Dick Ramström;

och för bidrag i **nationalekonomi**: *Guy Arvidsson, Peter Bohm, Karl-Olof Faxén, Tor Fernholm, Assar Lindbeck, Erik Lundberg, J. J. Paunio, Tõnu Puu, Jan Serck-Hanssen, John Vibe-Pedersen.*

Bidrag skall insändas till redaktionen i 10 exemplar, **senast den 1 augusti 1971**. Adress: Redaktionen, *The Swedish Journal of Economics*, Nationalekonomiska institutionen, Fack, 104 05 STOCKHOLM 50.

Deltagarna underrättas om juryns beslut under september 1971.

* David Davidson grundade *Ekonomisk Tidskrift*, numera *The Swedish Journal of Economics*, år 1899.

** Prissumman utgörs av ett anslag från J. H. Palmes fond. Vid brist på lämpliga kandidater till priset förbehåller sig tidskriften rätten att avlysa tävlingen.

Norske Sosialøkonomers Forening

Vi vil denne gang kort presentere to viktige organer innen NSF. Det er Fagforeningen og Kursrådet.

FAGFORENINGEN.

Fagforeningens viktigste arbeidsområde er lønnsaker. I de generelle oppgjør med staten skjer forhandlingene gjennom Embetsmennenes Landsforbund som foreningen er tilsluttet. Når det gjelder justerings- og normeringsforhandlinger er foreningen mer direkte koblet inn i forhandlingene. Justeringsforhandlingene dreier seg om hvilke lønnsklasser de ulike stillinger, som f.eks. byråsjef, skal plasseres i. Normeringsforhandlingene går ut på å fastsette hvilke stillinger som skal dekke ulike arbeidsområder, f.eks. om et arbeidsområde bør dekkes med en konsulent I- eller en konsulent II-stilling.

Videre arbeider fagforeningen med saker angående oppnevning av medlemmer av samarbeidsutvalg og tilsettingsråd innen de enkelte etater. Ellers tar den på henvendelse fra enkeltmedlemmer opp saker vedrørende lønns-, arbeids- og avansementsforhold.

Som det vil fremgå av det ovenstående, er fagforeningen en forening i første rekke for statsansatte. Den vil imidlertid også kunne ta opp saker som vedrører medlemmer ansatt i privat eller kommunal virksomhet. Forøvrig må det påpekes at det arbeid fagforeningen utfører indirekte vil være av betydning for ansatte utenom statsadministrasjonen.

Fagforeningens formann er Idar Møglestue, Statistisk Sentralbyrå.

KURSRÅDET.

I NSF's formålsparagraf heter det bl.a. at foreningen skal «virke for en hensiktsmessig utdannelse av sosialøkonomer». Med «utdannelse» forstås både grunn- og etterutdan-

nelse. Kursrådets oppgaver er å arbeide for å realisere dette formålet. Tiltak som kursrådet kan sette i verk er:

1. Etterutdanning for sosialøkonomer som vil vil holde vedlike kunnskapene og som vil følge med i utviklingen i faget.
2. Kurs over emner om faller utenfor den sosialøkonomiske fagkrets, men som likevel har interesse for grupper av økonomer alt etter det arbeidet de har.
3. Spre kunnskap om økonomiske emner ved kurs og konferanser og gjennom andre initiativ bedre opplysningen om sosialøkonomi.
4. Utveksling av synspunkter på det sosialøkonomiske studium med lærere og studenter ved Sosialøkonomisk Institutt.
5. Tillitsmannskurs.

Av konkrete oppgaver og planer som det arbeides med, kan nevnes:

1. For tiden arrangeres det et innføringskurs i EDB for sosialøkonomi. Det arrangeres også et kurs om informasjonssystemer.
2. Den tradisjonelle høstkonferansen vil i år ta for seg kommunaløkonomiske emner. Denne konferansen kan betraktes som en videreføring av høstkonferansen 1969: «Søkelyset på kommunene».
3. Det vil til høsten bli arrangert et kurs i planlegging og prognoseteknikk. Det er tenkt som et internatkurs over 5 dager. Kurset vil i hovedsak være orientert mot problemer vedrørende den offentlige planlegging, men det er tenkt at også ansatte i den private sektor kan delta.
4. Kurset i planlegging og prognoseteknikk er tenkt som et første kurs i en serie som tar for seg ulike temaer innen planlegging, budsjettering og økonomisk analyse.
5. Det arbeides med et kurs i investeringsanalyse som er tenkt gjennomført i samarbeid med Universitetet.

For øvrig er kursrådet takknemlig for forslag og idéer til kurs, konferanser eller studiesirkler.

Kursrådets formann er Bjørn Fusche, Leif Høegh & Co. A/S.

KONSULENT I

I Vassdragsavdelingen, Elektrisitetskontoret, er det ledig stilling som konsulent I for jurist eller økonom med god praksis.

Kontorets arbeidsområde omfatter: Elektrisitetslovgivningen, elektrisitetsforsyningen (herunder omfang og tempo i kraftutbyggingen), kraftutveksling med andre land, konsesjons- og ekspropriasjonssaker vedrørende kraftanlegg og kraftlinjer, kraftleiekonsesjoner, Statens konsesjonsavgiftsfond, statsstøtte til elektrisitetsforsyningen, kraftrasjonering og budsjett- og andre spørsmål vedrørende Norges vassdrags- og elektrisitetsvesen, herunder statens direkte engasjement i kraftutbygging og kraftforsyning. Stillingen ønskes besatt med dyktig selvstendig konsulent. Vedkommende vil etter hvert bli tillagt de største og mest krevende oppgaver og får således en sentral stilling i kontoret.

Nærmere opplysninger ved byråsjef Asbj. Aasen, i telefon 11 94 63.

Lønnsklasse 20.

Søknader innen 3. mai til

INDUSTRIDEPARTEMENTET,

Oslo-Dep., Oslo 1.

Saksbehandler i Husbanken

Ved lånekontorene ved Husbankens hovedsete er ledig 2 saksbehandlerstillinger for søkere med juridisk, økonomisk eller annen høyere utdanning. Til stillingenes arbeidsområde hører gjennomgåelse og vurdering av søknader om lån med innstilling av lån overfor Husbankens hovedstyre samt nødvendig(e) korrespondanse og konferanser i forbindelse med lånesaksbehandlingen.

Stillingene avlønnes som førstesekretær i lønnsklasse 17 i statens lønnsregulativ. Brutto begynnerlønn inkludert tillegg for høyere utdanning utgjør f.t. kr. 37 950,— og topplønn kr. 44 180,— pr. år.

Fra lønnen trekkes 2 % innskudd til Statens Pensjonskasse.

Den som blir ansatt må før tiltredelsen legge fram tilfredsstillende helseattest fra lege.

Nærmere opplysninger gis ved henvendelse i telefon Oslo 33 59 00.

Søknad med

bekreftede avskrifter av vitnesbyrd og attester sendes:

DEN NORSKE STATS HUSBANK,

Nedre Vollgt. 11, Oslo 1.

Søknadsfrist 10. mai 1971.

Administrativ planlegging

Vår utviklingsavdeling arbeider med utvikling og innføring av felles informasjons- og styringssystemer for våre tilsluttede slakterier og foredlingsanlegg.

Videre arbeider avdelingen med økonomiske analyser og utredninger. Arbeidet foregår i nært samarbeide med vår EDB-avdeling og våre brukere over hele landet.

Vi trenger nå ytterligere en konsulent ved avdelingen.

Arbeidsområdet vil i første rekke bli:

- TRANSPORTANALYSER
- ØKONOMISKE UTREDNINGER.

Vi søker:

En yngre mann — helst *cand. oec.*, *siviløkonom* eller *cand. real.* — med kjennskap til moderne hjelpemidler innen bedriftsledelse som operasjonsanalyse og EDB.

Vi tilbyr:

Selvstendig arbeide og gode utviklingsmuligheter.

Gode lønnsbetingelser.

Kantine, bedriftslege, bedriftsidrettslag og gode parkeringsmuligheter.

Skriftlig søknad med kopier av vidnesbyrd og attester sendes til avd. sjef Mengshoel.

NORGES KJØTT OG FLESKESENTRAL

Lørenveien 37, Oslo 5. Tlf. 15 05 10.

Utbyggingskonsulent

Vikarstilling som konsulent hos fylkesmannen i Møre og Romsdal, Utbyggingsavdelinga, er ledig fram til juli 1973 for sosialøkonom eller søkjar med anna høgre utdanning. Arbeidsområdet er variert med hovudvekt på saker som vedkjem Distriktenes utbyggingsfond og arealplanlegging etter bygningslova.

Stillinga, som er statleg, vert avlønna etter l.kl. 22 med brutto kr. 53 920 pr. år, stigande til kr. 57 260 etter to år. Vert vikaren tilsett som administrativ leiar for avdelinga, er stillinga plassert i l.kl. 23 med topp-lønn kr. 60 730.

Søkjarane må kunne nytte båe målformer. Helseattest vert krevd.

Søknad kan sendast:

UTBYGGINGSAVDELINGA I MØRE OG ROMSDAL,
6400 Molde
innan 10. mai 1971.

RIKSTRYGDEVERKET

Konsulent II (vikar)

til Administrasjonsavdelingen, 3. kontor.

Vikariatet, som foreløpig er ledig for ett år, vil by på interessante og varierende arbeidsoppgaver vedrørende undervisning og informasjon innen trygdeetaten. Stillingen gir gode utviklingsmuligheter for den som har interesse og legning for slike arbeidsoppgaver. Gode teoretiske kunnskaper — universitetsutdanning, høgskoleutdanning e. l. — er nødvendig. Det stilles krav til samarbeidsevne, skriftlig og muntlig fremstillingsevne samt evne til å arbeide systematisk og nøyaktig. Kjennskap til de sosiale trygder er ønskelig.

Nærmere opplysninger ved kontorsjef Vatne i tlf. 55 15 80, linje 471.

Lønnsklasse 19.

Søknader merket 45/71 innen 14. mai til
RIKSTRYGDEVERKET,
Administrasjonsavdelingen, 2. kontor,
Drammensvn. 60, Oslo 2.

HANDELSDEPARTEMENTET

Sekretær II/Førstesekretær

til Avdelingen for utenrikshandel. Stillingen er tillagt spørsmål i tilknytning til norsk utenriksøkonomi og internasjonalt økonomisk samarbeid, herunder de europeiske markedsproblemer.

Søkere må ha høyere utdanning.

Nærmere opplysninger ved underdirektør Stugu eller byråsjef Bøyum i tlf. 20 51 10.

Lønnsklasse 14/17.

Det tilstås akademikertillegg.

Søknader snarest mulig til
HANDELSDEPARTEMENTETS HANDELSAVDELING
Oslo-Dep., Oslo 1.

Framsendes som
dagsaviser!

**aspiranter
til
utenriks-
tjenesten**

Utenriksdepartementet vil i august/september 1971 ta opp aspiranter til den utenrikske fagetat. Søkerne bør ha høyere utdanning fra norsk eller tilsvarende godkjent utenlandsk læreverk. Også kandidater som avlegger avsluttende eksamen i vårsemesteret 1971, kan søke.

Utenriktjenesten, som skal vareta og fremme Norges interesser i forholdet til utlandet, byr på interessante, varierte og krevende arbeidsoppgaver innen felter som politikk, økonomi, utenrikshandel, folkerett, skipsfart og luftfart, utviklingshjelp, informasjonsvirksomhet, kulturelt samkvem med utlandet, bistand til norske borgere m.m. Utviklingen i det internasjonale samarbeid, f. eks. i forbindelse med de europeiske markedsspørsmål og innenfor mellomfolkelige organisasjoner, vil føye stadig nye arbeidsområder til de gamle. Utenriktjenestemenn utfører sitt arbeid i et internasjonalt miljø, men i nær kontakt med norske myndigheter og norsk næringsliv.

Treningsprogrammet for aspiranter tar sikte på å dyktiggjøre dem for disse arbeidsoppgaver. Det begynner med ett års praktisk tjeneste i Utenriksdepartementet kombinert med språkstudier. Deretter følger et ca. 8 måneders intensivt kurs før første gangs tjenestegjøring ved utenriksstasjon.

Aspirantstillingene er plassert i lønnsklasse 14 i statens regulativ, men avlønning i lønnskl. 17 (for tiden kr. 34 230,- — 41 830,- pr. år) kan påregnes for aspiranter med høyere utdanning.

Søknadsfristen er 20. mai 1971. Interesserte bes henvende seg til Utenriksdepartementets 1. administrasjonskontor/aspirantsekretæren, 7. juni-plassen 1, Oslo-Dep. (telefon 20 41 70) for nærmere opplysninger om søknadens innhold, form m. v.

51 k/71

Innrykket av Statens Informasjonstjeneste